

Digitaliseret af / Digitised by

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
THE ROYAL LIBRARY

København / Copenhagen

Titel: Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre

Ophav:

Ressourcetype:

Ressourcetype:

Oprindelsesdato: 1969

Emne:Partiprogram, partiprogrammer, program

Opstilling: DA-småtryk. Politik 8

Relateret:

Relateret:

Copyright: Billedet er muligvis beskyttet af loven om ophavsret

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 4

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 5

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 6

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 7

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 8

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 9

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 10

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 11

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 12

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 13

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 14

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 15

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 16

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 17

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 18

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 19

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 20

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 21

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 22

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 23

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 24

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 25

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 26

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 27

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 28

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 29

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 30

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 31

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 32

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 33

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 34

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 35

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 36

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 37

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 38

[Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre](#) 39

Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre	40
Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre	41
Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre	42
Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre	43
Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre	44
Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre	45
Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre	46
Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre	47

*Oplæg til debat om principprogram for
Venstre. Danmarks liberale parti*

Venstres Landsmøde 1969

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Førord	3
Frem mod år 2000	4
Udenrigspolitik	11
Økonomisk politik	18
Kulturpolitik	27
Socialpolitik	32
Uddannelse	37

Frem mod år 2000

Venstres hovedbestyrelse vedtog for nogle måneder siden, at der i forbindelse med partiets 100 års jubilæum i 1970 skulle udarbejdes et nyt principprogram. Det oplæg, der nu foreligger, har fået titlen »Frem mod år 2000«. Venstre ønsker at se fremad i jubilæumsåret.

Det oplæg, der bringes på de følgende sider, fremtræder ikke, hverken i indhold eller form, som et programforslag, men udelukkende som et debatoplæg. Væsentlige områder, som vil være med i det endelige programudkast, vil således ikke kunne findes i det foreløbige oplæg. Det gælder eksempelvis betydningsfulde erhvervsproblemer, kirkens problemer, arbejdsmarkedets forhold o. m. a. På disse områder er der enten et udvalgsarbejde i gang indenfor Venstre, eller der kan ventes en aktuel udvikling, der gør det mindre rimeligt at behandle problemet i et foreløbigt oplæg til et langsigtet program.

Hensigten med programoplægget er, at det skal danne baggrund for en debat indenfor Venstre gennem de kommende måneder. Efter forelæggelsen for Venstres landsmøde 20.—21. september 1969 udsendes materialet til Venstres foreninger og til andre, der måtte ønske at overveje de tanker, der sættes til debat. Adskillige hundrede arbejdsgrupper ventes nedsat til behandling af programudkastet. Disse arbejdsgrupper og interesserede enkeltpersoner anmodes om senest 15. januar 1970 at indsende ideer og forslag til Venstres Landsorganisation, Hammerichsgade 14, 1611 København V. På grundlag af dette materiale vil udvalgene udarbejde programudkastet til landsmødet 1970. Et redaktionsudvalg bestående af udenrigsminister Poul Hartling (formand), folketingsmand Henry Christensen, økonomi- og markedsminister Poul Nyboe Andersen, trafikminister Ove Guldberg og partisekretær Kurt Sørensen (sekr.) er ansvarlige for udformningen af det foreløbige oplæg. Ud over de nævnte har bl. a. følgende medvirket ved udarbejdelsen af de enkelte afsnit: socialminister Nathalie Lind, fhv. minister Axel Kristensen, folketingsmedlem Merete Bjørn Hanssen, forfatteren, mag. art. Bjørn Poulsen, forfatteren, dr. phil. Jens Kruuse, bankdirektør Mads Thomsen, folketingsmand Holger Hansen og sekretær, cand. polit. Ernst Andersen.

Frem mod år 2000 ...

Tiden frem til år 2000 er perioden, hvor de mennesker, der lever i højt udviklede samfund, skal finde en livsform, der svarer til nutidens og den nærmeste fremtids muligheder.

Midlerne er til stede. De kendes allerede eller eksisterer som realistiske muligheder i forskningens laboratorier.

Manglen på det nødvendige kan afskaffes

Manglen på mad og på de mest nødvendige goder kan afskaffes. Der er mange veje hertil. Hvis alle kendte områder, der er egnede til landbrug, blev udnyttet fuldt ud, kunne der produceres væsentlig mere end behovet for den befolkning, der lever på jorden i år 2000.

Havets rigdomme lader sig udnytte både til fremstilling af levnedsmidler og af andre råstoffer.

I atomfysikken forudses metoder til fremstilling af elektrisk kraft ved fusion. Økonomiske metoder til at producere ferskvand ved af-saltning af havvand kan ventes nårsomhelst.

Manglens afskaffelse er en teknisk mulighed. Den teknik, der har skabt modsætningen mellem det teknokratiske og det menneskelige, er selv et middel til at fjerne den.

Kun langsomt erkender vi den fulde rækkevidde af de ændringer i grundlaget for den menneskelige tilværelse og i menneskers indbyrdes forhold, som er uundgåelige følger af de tekniske og videnskabelige muligheder.

Den mest afgørende ændring er overgangen fra en tilværelse, der forudsætter mangel, til en tilværelse, der hviler på de næsten ubegrænsede materielle muligheder.

Den menneskelige natur er fra sin oprindelse påvirket af kampen for det daglige brød, for tryghed mod nød, og for beskyttelse mod ukendte farer.

Manglens ledemotiver afløses

Dette ledemotiv har på godt og ondt været en væsentlig del af den drivkraft, der har ført til udviklingen af de moderne samfund.

Det har spillet en væsentlig rolle som motivering for krig og voldshandlinger, men det har også været en væsentlig motivering for økonomisk og social fremgang, for nye opdagelser og fremskridt og for trangen til at dygtiggøre sig.

Når kampen for det daglige brød mister en del af sin betydning som grundlag for den menneskelige adfærd, overtager andre og mere ideelle motiver en større del af rollen.

De vigtigste politiske opgaver i perioden frem til år 2000 vil da være forskellige i de underudviklede områder og i de højt udviklede områder.

Fredens sikring

I de industrialiserede lande har krig som berigelsesforbrydelse mistet sin mening, men der vil stadig være områder i verden, hvor krig vil blive betragtet som et middel til berigelse.

De industrialiserede lande må samarbejde i de internationale organisationer om udviklingen af de områder, hvor manglen endnu

er et problem, og hvor også indstillingen overfor menneskelige problemer og til magtanvendelse fortsat vil være præget heraf. De må også af denne grund have viljen og styrken til at bevare freden, d. v. s. at begrænse, inddæmme og fjerne lokale konflikter, inden de udvikler sig til mere.

Forudsætningen herfor er, at de også selv kan samarbejde og er villige til at udbygge økonomiske og politiske fællesskaber over større områder.

Dette er i særlig grad en udfordring til Europa, der må løfte sin del af opgaverne både overfor de uudviklede områder og til fredens bevarelse.

Dansk udenrigspolitik må i denne overgangsperiode sigte bevidst på selv at virke for dannelsen af et forenet Europa, der kan bidrage til fremme af økonomisk udvikling i andre dele af verden, til stabilitet og til fredens bevarelse.

Bekæmpelsen af manglen i de uudviklede områder er de industrialiserede landes vigtigste, udadvendte opgave i perioden frem til år 2000. Deres og dermed også Danmarks vigtigste opgave indadtil er at løse de problemer, der skyldes modsætningen mellem den tekniske udvikling og hensynet til mennesket.

Den første forudsætning herfor er folkestyrets bevarelse og udvikling.

Størrelsen af opgaverne i det moderne samfund og sammenhængen mellem dem, gør det til en livsbetingelse for folkestyret, at det udvikles til et mere direkte system.

Kommunikationsmidlernes udvikling, massemedierne og de tekniske muligheder for at sprede viden og forståelse også om mere udviklede samfundsspørgsmål, giver forudsætningerne herfor.

Skabelse af et menneskeverdigt miljø i et moderne industrisamfund forudsætter, at man kan undgå de store koncentrationer af befolkning og erhverv.

Transportmidlernes udvikling begunstiger en spredning. Kraftforsyning kræver ikke længere koncentration. Kommunikation foregår ligeså let, eller efterhånden lettere, over lidt større afstande end ved direkte kontakt i et storbyområde. De nye metoder til rensning og afsaltning af spildevand, som er på vej, vil gøre vandforsyning og vandrensning til en mere overkommelig opgave i mindre bysamfund, end det nu er i en storby.

En væsentlig og stadig stigende forurening stammer fra forbrænding af kul og olier i fabrikker, beboelse og fra bilmotorer. Fremstilling af elektricitet ved fusion og overgang til elektrisk drevne transportmidler vil kunne fjerne denne forurening.

Støj er først og fremmest et barn af storbyens milieu og af de nuværende former for transport.

Midlerne er til stede. Det er en politisk og en organisatorisk opgave at finde den rigtige måde at bruge dem på.

Ligesom tilvejebringelsen af de videnskabelige forudsætninger er en opgave, der langt overstiger det enkelte lands evner, er de kom-

**Folkestyrets
udvikling**

**De store koncentrationers
begrundelser forsvinder**

**Opgaver ud over
landegrænser**

mende årtiers vigtigste politiske og organisatoriske opgaver af et sådant omfang, at de kun kan løses, hvis de industrialiserede lande forener deres kræfter og er parat til ikke blot et mere traditionelt og løst internationalt samarbejde, men også til et politisk og økonomisk samarbejde, bygget op i større fællesskaber, der rækker udover de gamle nationale grænser.

Hvert enkelt land må selv bidrage hertil, ved at deltage i det almindelige internationale samarbejde, ved selv at gå ind i et større samarbejde, ved selv at gå ind i et større politisk fællesskab, og ved selv inden for sit område at føre en politik, der styrer og bevarer folkestyret og stiller teknikken til rådighed for det menneskelige.

En af følgerne af det moderne samfunds tekniske udvikling er, at der som grundlag for mange politiske beslutninger kræves en betydelig teknisk, videnskabelig og økonomisk sagkundskab. Det er i sig selv en fare for folkestyret. Det styrker tendensen til ekspertstyre, og det understøtter tilsyneladende mere autoritære systemer, der på kort sigt kan opvise stor effektivitet, men på langt sigt taber hovedformålet, det menneskelige hensyn af syne.

**Ekspertice ctr.
menneskehensyn**

I et mangelsamfund kan det være nødvendigt at lægge vægt på det kortsigtede og at lade effektivitet og økonomisk fremgang få så stor vægt, at det i praksis kommer til at begrænse hensynet til mennesket.

I et velstandssamfund er hovedopgaven ikke en lidt hurtigere forøgelse af levestandarden. Det vigtigste er at bruge velstanden til at skabe tilfredsstillende og menneskelige levevilkår.

Folkestyret er i sig selv en forudsætning herfor. Det må derfor styrkes, så det kan administrere et moderne samfund, hvor meget må planlægges på langt sigt, uden at begrænse den frihed til at vælge, som er folkestyrets grundlag.

**Valg og
afstemninger**

På det politiske område betyder det, at der må ske en fornyelse og modernisering af reglerne for valg og afstemninger. Styrken og kontinuiteten må komme fra et valgsystem, der normalt kan tilvejebringe et regeringsdygtigt flertal. Friheden må komme fra vælgerne mere direkte deltagelse i de politiske afgørelser.

En ny valglov må sikre en nærmere forbindelse mellem vælgerne og de politikere, de har valgt, således at det normale er, at en vælger ved, hvem han har været med til at vælge, ligesåvel som han i dag ved, hvilket parti, han har stemt på.

Der bør åbnes videregående muligheder for vælgerne direkte deltagelse i politiske afgørelser gennem folkeafstemninger både lokalt og landspolitisk.

Der bliver nye tekniske muligheder for at gøre dette til en praktisk og overkommelig fremgangsmåde, og det kan fjerne nogle af de uheldige sider af det nuværende repræsentative system.

**Krav til
samfundets
organisationer**

Det er en nødvendig del af folkestyret, at der findes organisationer af befolkningsgrupper med særinteresser, men også at disse både i deres opbygning og i den måde, hvorpå de udøver deres virksomhed, er underordnede i forhold til det almindelige folkestyre.

	<p>Derfor kræver folkestyret, at der også stilles krav til det moderne samfunds organisationer. Der må stilles krav til deres demokratiske opbygning, bl. a. om adgang til medlemsskab for dem, der opfylder betingelserne, og om regler for afstemninger, der sikrer det enkelte medlems medindflydelse. Ingen må tvinges til politisk virksomhed gennem et medlemsskab, som er nødvendigt for den pågældende. Organisationerne må ikke hindre den enkeltes frie ret til arbejde, og de skal respektere fællesskabets interesser over for konflikter på samfundsvigtige områder.</p>
Afgørelser nærmere den enkelte	<p>Den omlægning af vigtige politiske og administrative afgørelser til lokale myndigheder, som vil foregå i løbet af 70'erne, vil også fremme den enkeltes mulighed for at deltage mere direkte.</p> <p>Efterhånden som 70'ernes administrative reform gennemføres, vil den enkelte få mulighed for en nærmere kontakt med de myndigheder, hvis afgørelser ofte har afgørende betydning for ham. Lovgivningsmagten må føre en løbende kontrol med denne udvikling med henblik på at sikre, at den medfører en større frihed og større muligheder for at tage menneskelige hensyn end den hidtidige centrale forvaltning af de tilsvarende opgaver har haft mulighed for.</p>
Velstand og trivsel	<p>Med samfundets videre udvikling og med den gradvist opnåede bedre dækning af elementære materielle behov bliver det stadig vigtigere for udformningen af den økonomiske politik at fastslå, at grundlaget for velstand og trivsel ikke kun måles ved nationalproduktets størrelse, men også ved de vilkår, som herved bydes mennesker for at trives i arbejde og fritid. Det drejer sig ikke kun om det øjeblikkelige materielle udkomme, men også om dets konsekvenser for det miljø, som i fremtiden kan blive os selv og vore børn til del. Det drejer sig ikke kun om omfanget af individuelle forbrugsmuligheder, men også om bedre løsning af de fælles opgaver og større tryk i tilværelsen.</p>
Offentlige virksomheder	<p>En af følgerne af den tekniske udvikling er, at flere produktive opgaver, der efter deres natur bedst varetages af private virksomheder under samfundets almindelige kontrol, får et sådant omfang, at det bliver nødvendigt for samfundet at deltage i deres løsning.</p> <p>Dette har allerede længe været tilfældet indenfor områder som transport, kommunikation og forsyninger med kraft og vand, men det må forudses, at også nye produktive opgaver kan komme ind under en sådan form.</p> <p>Sådanne offentlige eller delvis offentlige foretagender bør organiseres og drives efter de regler, der gælder for andre produktive virksomheder. Det offentliges indflydelse må have samme form som ejeres og medejeres indflydelse i egentlige private virksomheder, og den daglige ledelse må have samme beføjelser og ansvar som i private virksomheder, men også være underkastet samme samfundsmæssige kontrol.</p> <p>Med hensyn til investeringer og aktivitet bør disse foretagender behandles på samme måde som de private foretagender og bør ikke helt eller delvis drives eller finansieres af skattemidler på anden</p>

måde end den, der gennem kredit- og pengepolitik også anvendes overfor egentlige private virksomheder.

Den offentlige administration og det offentliges andel af samfundets midler må indskrænkes ved, at virksomheder, der kan drives som private virksomheder, også organiseres som sådanne, uanset om det offentlige ejer en væsentlig del af dem eller det hele.

Den planlægningslovgivning, som nu er gennemført, kan, hvis den administreres rigtigt, også bruges til at skabe de moderne mindre bysamfund, som kan tilbyde et væsentligt mere menneskeligt milieu end det, der findes i de store bysamfund og til dermed at fjerne en del af de ulemper, der er følger af den moderne teknik.

Der er ikke længere økonomisk fordelagtigt at samle bebyggelsen i store tæt befolkede områder, hvor der både skal tages hensyn til omkostninger til at tilvejebringe forsyninger med kraft, vand og trafikforbindelser og samtidig skal sikres mod forurening af luften, vandet og jorden.

Det er ikke økonomisk noget i vejen for at udnytte store dele af det åbne land til at skabe sundere og bedre boliger og arbejdspladser, og der er plads nok til både at anvende naturen til menneskets brug, og til at bevare og beskytte den.

Boligspørgsmålet eksisterer næsten kun i de store byer. Det afhjælpes ikke ved at forøge disses størrelse, men ved at åbne for bebyggelse til bolig og erhverv andre steder i landet.

Administrationen af den fremtidige planlægning kommer i særlig grad til at påhvile amtsrådene, der nu får mulighed for at undgå den overdrevne koncentration, som har været målet for en tidligere planlægning, og som har været motiveret med økonomiske og tekniske hensyn, som ikke længere er til stede.

Det offentlige kan også på anden måde bidrage til en bedre og sundere fordeling af befolkning og erhverv gennem placeringen af offentlige institutioner og undervisningsanstalter. Det er både rationelt og økonomisk at bryde med den hidtidige tankegang, som med støtte af specielle grupper af sagkyndige, har hævdet, at såvel administration som uddannelse burde samles på enkelte steder.

En stor del af de boliger, der er bygget i de sidste årtier, opfylder ikke fremtidens krav til en familiebolig, og en stor del af det moderne samfunds sociale og menneskelige problemer skyldes mangelen på familieboliger af passende størrelse og standard. Problemet er næsten uløseligt i en storby og løses bedst ved at tynde ud i de store byområder og skaffe plads i andre og mere attraktive områder af landet.

En væsentlig forudsætning for at kunne omdanne et moderne industrisamfund til et menneskeligt acceptabelt milieu, er at sætte dette hensyn over mere kortsigtede hensyn til produktivitet og effektivitet.

Mange af ulemperne ved forurening af luften, vandet og jorden skyldes tekniske forhold og produktionsmetoder, som er tilvante og indarbejdede, og som det derfor er meget vanskeligt at forlade til

**Moderne
bysamfund**

**Bryde
planlægningens
vanetanker**

**Miljøhensyn
over kortsigtet
effektivitet**

**Renligere teknik
en fælles interesse**

fordel for nye metoder, der på langt sigt er mindst lige så rationelle og økonomisk fordelagtige. Store meget afgørende dele af den moderne industri er baseret på en teknik, der nu er ved at blive mere end en ulempe for de mennesker, der lever i industrisamfundene, men også en sundhedsmæssig og mental trussel, og en trussel mod naturens balance.

Tidspunktet for overgang til nye produktionsmetoder kan derfor ikke alene overlades til industrien, men må påvirkes gennem internationale aftaler og lovgivning i det enkelte land, der begrænser eller forbyder forurening uanset om det medfører en fordyrelse af traditionel industriel virksomhed.

Danmark må ikke alene internationalt arbejde for sådanne regler, men må også i sin egen lovgivning søge at bekæmpe forureningen.

Luftens forurening stammer hovedsagelig fra forbrændingen af kul og olier til industri, boligopvarmning og transport. Der bør fastsættes regler for brændstoffets sammensætning og anvendelse, der begrænser forureningen fra de traditionelle metoder til fremstilling af kraft og varme, og der bør stilles krav til automobiltrafikken, der begrænser forureningen herfra.

**Krav til det
forkerte gør det
rigtige fordelagtigt**

I det omfang sådanne krav medfører fordyrelser af produktion og transport, er de også med til at fremskynde tidspunktet for en mere rationel og renlig teknik.

Overgang til fremstilling af elektricitet ved atomkraft bør fremskyndes, og el-forsyning både til erhvervsformål og til boligopvarmning udbygges.

Forureningen af søer, vandløb og kyster stammer hovedsagelig fra de store, tæt befolkede byområder og deres industrier.

Det er en vigtig del af planlægningen af det fremtidige samfund at sikre, at sådanne områder ikke yderligere vokser, og at der ikke opstår nye bysamfund med tilsvarende ulemper. Den moderne teknik vil efterhånden gøre dette muligt.

Også på dette område må udviklingen fremmes ved, at der stilles stigende krav til rensning af spildevand også i de eksisterende storbyområder og overfor de eksisterende virksomheder, uanset om det medfører omkostninger for eksisterende foretagender eller fordyrer den yderligere udvikling af de eksisterende bysamfund.

Det stigende krav er på en gang forudsætningen for at begrænse og standse forureningen, for at kunne tage den nye teknik i anvendelse og for at skabe økonomisk grundlag for planlægning af nye bysamfund, der ikke får lov til at arve de gamle bysamfunds ulemper og deres ødelæggende virkning på naturen.

Dyrkning af jorden, bekæmpelse af skadedyr og behandling af levnedsmidler må ligesåvel som de kemiske stoffers anvendelse på det industrielle område under stærkere kontrol. De biologiske videnskaber er endnu ikke så udviklede, at man kender bivirkningerne af alle de midler, der anvendes.

Også disse spørgsmål kan derfor kun løses effektivt gennem in-

**Internationale
løsninger nød-
vendige, men vi
kan begynde selv**

ternationalt samarbejde, men det enkelte land må i mellemtiden selv bidrage ved stadig at skærpe kravene til anvendelse i landbrug eller industri af midler, der kan betyde en fare for sundheden eller for naturens balance, også selvom der videnskabeligt ikke foreligger noget endeligt resultat.

For bekæmpelse af støj gælder samme synspunkter som for den øvrige forurening. Den har på langt sigt sit grundlag i udviklingen af internationale regler og i tekniske fremskridt, som det enkelte land ikke er herre over, men bekæmpelsen kan ikke afvente den internationale og den videnskabelige udvikling. Den må også varetages af det enkelte land gennem planlægningen af de nye bysamfund og ved at fremme ny tekniks anvendelse gennem stigende krav til den gamle teknik, uanset de fordyrelser dette måtte medføre på kort sigt.

Det gælder for alle områder af forureningens bekæmpelse, at den forudsætter, at overgangen til en ny og mere menneskevenlig teknik, der også på langt sigt giver økonomiske og rationelle fordele, fremmes med politiske midler, uanset den modstand, det vil møde fra det etablerede, som på kort sigt kan se mere rentabelt ud.

Kravene til det gamle skal ikke være ringere end det, det nye kan opfylde.

Det forældede skal ikke have bedre vilkår end det nye.

Udenrigspolitik

Dansk udenrigspolitik har skiftet præg de senere år.

Vel er der meget, der ikke ændrer sig. Forudsætningerne er på mange måder de samme som før. Alligevel er det let at se, at den ændrede verden også har betydet en ændret dansk holdning til verden udenom os. Lad os først se lidt på forudsætningerne.

Udenrigspolitik, sikkerhedspolitik, forsvarspolitik hører sammen. Udenrigspolitik drejer sig om alt, hvad der angår landets forhold til andre lande. Alle de berøringsflader, som Danmark og danskerne har med andre lande og andre befolkninger hører med til de udenrigspolitiske opgaver. Udenrigspolitik har altså at gøre med handelsforhold, retsforhold, trafikale problemer, sociallovgivning, kulturudveksling og meget mere. Men i dette brede felt er de *centrale* problemer naturligvis dem, der hænger sammen med landets sikkerhed og selvstændighed, og dem, der har at gøre med landets placering overfor andre lande, dels *bilateralt* (hvor det drejer sig om tosidede forhold, Danmark overfor et andet land), og dels *multilateralt* (flersidede forhold, Danmarks stilling til en gruppe af stater eller i internationale organisationer som FN, Europarådet, Nordisk Råd, GATT, OECD, NATO o. s. v.).

Forudsætninger

I vor stilling til de problemer, der her frembyder sig, er der både i den analyse, vi foretager, og i de afgørelser, vi træffer, en række faktorer, der indgår som bestemmende eller korrigerende. Vi begynder ikke på bar bund. Vi er som et hus, en familie, der er anbragt imellem andre huse og andre familier. Vi er tvunget til at have med hinanden at gøre, vi er med til at bestemme hinandens levevilkår, vi påvirker hinanden. Denne placering og »omgangskreds« kan vi ikke ændre eller udskifte. Vi er i vor handlen afhængig af vor fortid, af de vilkår, som natur og klima giver os, af trafik- og handelsveje, af kultur og kirke, af sprog, livsmønster, folkekarakter. Disse faktorer kan man nok aldrig udtømmende gøre rede for, men hvis vor udenrigspolitiske tænkning ikke skal blive urealistisk, luftig, overfladisk, må man tage dem med som ufravigelige *forudsætninger*, der nu engang er givet.

Geografiske

Dansk udenrigspolitik er bestemt af Danmarks *geografiske placering* og naturgivne forhold.

Danmark er et nordisk land og et europæisk land. Vi har ca. 5 mill. indbyggere og vort landområde er ca. 44.000 km² plus Grønlands 2.175.000 km². Men da Grønland for størstedelen er ubeboet, hører vi alligevel og altså til de små lande.

Danmark har ingen natur-råvarer som metaller, kul, olie. Det er muligt, at vi kan finde noget i havbunden uden for Danmarks kyster (det er netop ved at blive undersøgt og har givet anledning til en konflikt med Vesttyskland om grænserne mellem vore områder i Vesterhavet, den såkaldte sokkelsag), og det er muligt, at der i

- Grønland er forekomster af mineraler, som det kan betale sig at udnytte, men stort set er det endnu ikke kommet dertil.
- Kulturelle** Dansk udenrigspolitik er videre bestemt af vor *kulturbaggrund* og livsmønstre. Den tænken, som bestemmer vor politiske handlen, også den udenrigspolitiske, de mål, vi sætter os, de værdier, som vi vil værne om, er bestemt af vor fortid, af vor historie, vort folkeliv, af 1000 års kristen forkyndelse, af retsbegreber, som igennem generationer har været holdt i hævd i vort land.
- Økonomiske** Dansk udenrigspolitik er også bestemt af vore *økonomiske forhold*. Danmark har en meget stor udenrigshandel. Danmark er blandt de lande, der har den største eksport og import regnet pr. indbygger. Derfor er det også en opgave for udenrigspolitikken at bevare og fremme vore handelsmuligheder. Vi er tilhængere af det friest mulige handelssamkvem og de frieste transportmuligheder. På udenrigshandelens område er der efter anden verdenskrig gennemført stadig mere liberalisering på en række områder. På andre områder forekommer stadig begrænsninger, restriktioner og statsindgreb, som igen tvinger til erhvervsstøtte, handelsforhandlinger og markedsreguleringer.
- Også på anden måde er der en selvfølgelig forbindelse mellem et lands økonomi og udenrigspolitik. Man kan blot nævne, at f. eks. vor mulighed for at yde bistand af humanitær art eller til udviklingslande bestemmes af vor økonomiske bæreevne. Det kan også fremhæves, at en sund og stærk økonomi er med til at give et lands udenrigspolitiske synspunkter vægt.
- Politiske** Dansk udenrigspolitik er naturligvis også *politisk* bestemt, d. v. s. at man søger at bringe den i overensstemmelse med ens politiske mål. De tanker, som Venstre, Danmarks liberale parti, har om politisk ytringsfrihed, lige ret, demokrati, menneskeværddighed, solidaritet med økonomisk svagtstillede, må også præge vor stillingtagen til udenrigspolitiske problemer. I et demokratisk land som Danmark er der på disse områder en stor overensstemmelse mellem de største partier.
- Venstre har både i opposition og i regering virket for, at der kunne blive samarbejde om vor udenrigspolitik, og Venstre anser det for urigtigt at tage skiftende stilling til udenrigspolitiske spørgsmål ud fra skiftende indenrigspolitiske situationer.
- Et hovedmål for dansk udenrigspolitik er således at styrke fredsbestræbelserne og at virke for, at konflikter mellem nationer bilægges uden anvendelse af væbnet magt. Vi vender os imod diktatur og vold, vi vil bekæmpe voldelige overgreb mod enkelte mennesker, ufrihed, censur og tortur og anden krænkelse af elementære menneskerettigheder. Vi har en beskedne indflydelse, men så langt den rækker, vil vi gøre den gældende ud fra en erkendelse af, at vi har et medansvar. Dette giver sig også udtryk i, at vi må vise vor solidaritet med fattige, lidende, sultende medmennesker.
- Med de forudsætninger, som er Danmarks, har dansk udenrigspolitik i tidligere generationer først og fremmest haft et nordisk og

**En ny udenrigs-
politisk
problemstilling**

nordeuropæisk perspektiv. Vore krige, vore problemer, vore kontakter var først og fremmest bestemt af vore nærmeste naboer. Dér fandt vi både vore venner og fjender. Trafik og kommunikation rakte ikke længere.

Kommer vi nærmere til vor tid, ser vi, at dansk udenrigspolitik væsentligst er europæisk politik. De europæiske problemer, den europæiske balance, vort forhold til de europæiske stormagter var afgørende for, om vi kunne leve i fred og sikkerhed.

Især siden anden verdenskrig bliver det tydeligt, at vor udenrigspolitik skifter præg.

Neutralitetspolitik afløses af medlemskab af en forsvarsalliance. Både på det forsvarspolitiske område (NATO) og på mange andre føres vi ind i en alliancepolitik. Problemerne er multilaterale og må løses i fællesskab med andre nationer og ikke blot nationer fra den europæiske del af verden.

Det bliver mere og mere en realitet for den danske befolkning, at de internationale problemer vedkommer os. Vi kan ikke holde os udenfor. Vi er implicerede, også i problemer, som rent geografisk er fjerne. Alle lande bliver naboer. Den gensidige afhængighed viser sig på flere og flere områder.

To modsatte strømninger mærkes i denne udvikling.

Den ene er den nationale. Det nationale sammenhold er stærkt, og det har en uafviselig magt over menneskers sind. Det er ikke blot ved sportsstævner, at national begejstring griber folk. Overalt vil man kunne spore, hvordan bevidstheden om (og stoltheden over) at høre til et bestemt folk gennemsyrrer indstillingen. Der er i denne nationalbevidsthed en vældig kraftkilde. Fra den udspringer heroiske handlinger og bitre konflikter og beslutsom udholdenhed og vilje til lidelser og opofrelse.

Denne nationalfølelse kan erkendes overalt i verden. I de gamle lande og i de nye lande. I de gamle lande båret af mindet om historiens triumfer og nærret af århundredgamle sympatier og antipatier. Følelsesladet, men livskraftig, reel, umiskendelig. I de nye lande, hvor historien først er ved at blive til, måske først og fremmest nærret af modsætningsforholdet til gamle overherrer. Resultatet af kolonitidens afvikling er jo blevet en række — ofte små — nationalstater med en udpræget nationalstolthed og med nationalfølelsen som en meget tydelig motivering i mange handlingsforløb.

Den anden strømning er den internationale eller overnationale. Den gør sig mærkbar i den voksende gensidige afhængighed. Den viser sig i sammenslutninger og markedsdannelse. Den næres af stigende internationalt samkvem og forøget viden om andres problemer.

Overalt erkendes det, at den tekniske udvikling kræver et samarbejde også ud over landegrænserne. Et enkelt land magter ikke alene at skabe tilstrækkeligt store produktionsapparater eller tekniske enheder. Landene indser med nødvendighedens klarhed, at de må opgive noget af deres suverænitæt og oprette fællesorganer. Den,

der isolerer sig, udhungres og mister hurtigt netop derved den suverænitet, som man ville klamre sig til.

Over hele kloden dannes i disse årtier forsvarspagter, markedsfællesskaber, industrisammenslutninger. Når det gælder transport (luftfart), produktion af elektricitet, udnyttelse af gas og olie, atomkraftværker, finans- og bankforretninger, storindustri, forskning, er det ofte nødvendigt for landene at arbejde sammen. De må se bort fra det nationale og lægge kræfterne sammen. Det kan ske ved samarbejdsaftaler mellem nationale organer, eller det kan ske ved oprettelse af overnationale administrative organer.

Den udvikling er Danmark med i. Den præger også vor stillingtagen. Også hos os er det nationale en stærk kraftkilde. Vi hører til et folk, til et land, og det første mål for vor udenrigspolitik, sikkerhedspolitik og forsvarspolitik er landets selvstændighed, frihed og sikkerhed.

Men vi er os også sammenhængen med de andre lande bevidst. Vi er ikke — og kan ikke være — os selv nok, problemerne kommer os ved, og vi ønsker ikke blot de enkelte nationale staters sikkerhed, men også en international retsorden, ja vi erkender, at sikkerheden for de enkelte nationer ikke kan udbygges på landenes egen forsvarsevne alene, men først og fremmest på et samarbejde, på en fællesskabspolitik.

De to strømninger synes at kunne mødes i det punkt: at netop ved et internationalt samarbejde kan den enkelte nation bedst bevare sin enhed og selvstændighed. Netop ved at afgive suverænitet til et retsligt fællesskab kan landet bevare sin frihed. Netop i en gensidig afhængighed kan et land undgå den ensidige afhængighed, der til forveksling ligner ufrihed. Kun den kan være sig selv, som ikke er sig selv nok.

Ud fra disse synspunkter må dansk udenrigspolitik forstås, og det vil blive disse synspunkter, der kommer til at bestemme de nærmeste årtier.

1. Nordisk samarbejde

Der er imellem de nordiske lande et udstrakt samarbejde med hensyn til uddannelse, sociale forhold, arbejdsmarkedsproblemer, kirkelige og kulturelle spørgsmål, lovgivning og på mange andre områder. Dette samarbejde er der. Det er konkret. Det udvides år for år. Det føles naturligt i de nordiske lande, at det er sådan. Spørgsmålet er, om vi skal sætte tempoet op og bevidst stile mod et tæt økonomisk fællesskab.

Venstre går varmt ind for et nordisk samarbejde, også for et tættere og accelereret samarbejde. Det gælder mellem de nordiske lande, at de skal være sig selv, men de kan ikke være sig selv nok. Som et nordisk fællesskab har vi en langt større slagkraft og mange flere muligheder, end hvis vi optræder hvert nordisk land for sig.

Men det, som gælder for det enkelte land, gælder også for Norden. Norden kan heller ikke være sig selv nok. Det nordiske samarbejdes fremtid findes inden for det europæiske fællesskab. Hvad enten det

europæiske fællesskab former sig på den ene eller anden måde, hvad enten alle nordiske lande umiddelbart får samme status i fællesskabet eller ej, så er et tæt nordisk samarbejde vigtigt og nyttigt. Men det kan aldrig træde i stedet for det europæiske fællesskab, og derfor må det nordiske samarbejde stadig udformes således, at det ikke hindrer Danmarks Europapolitik.

2. Europapolitik

Det europæiske fællesskabs idé er i sin oprindelse et stykke forsoningspolitik i Europa. I dette århundrede har vi oplevet to verdenskrige, som begge er begyndt i Europa, og modsætningen mellem Tyskland og Frankrig har begge gange spillet en afgørende rolle. De to landes medlemsfællesskab gør en fremtidig krig mellem dem utænkelig. Dette er et stort politisk resultat. I dets forlængelse ligger tanken om et stort europæisk fællesskab, et fællesskab, som Danmark ikke kan være uden for, så sandt Danmark geografisk og kulturelt er en Europastat.

Venstre, Danmarks liberale parti, har med styrke understreget, at det må være et mål for dansk politik, at Danmark bliver fuldgældigt medlem af de europæiske fællesskaber.

Dette er et markedspolitisk mål. Moderne produktion kræver store markedsdannelse, og et land, der er så afhængigt af udenrigshandel som Danmark er det, må se det som et klart mål at komme med i det store marked. Prisen for at stå uden for kender vi allerede.

Men Europapolitik er mere end markedspolitik. Et kulturelt og teknisk og politisk fællesskab vil vokse frem i et samarbejdende Europa. Det betyder ikke, at Danmark opgiver sin egenart eller sin selvstændighed, men netop, at vi (og de andre nordiske lande) ikke kan være os selv nok, og betingelsen for at være os selv er, at vi erkender det.

Kultur, teknik, politik udvikler sig netop i samarbejde bedre end i isolation. Men netop samarbejde. Det betyder, at hver deltager både yder og modtager. Danmark har også noget at yde til fællesskabet.

Et europæisk nært samarbejde er en nødvendighed. Nødvendigt for at løse Europas problemer. Nødvendigt for at Europa kan yde sit betydelige bidrag til at løse verdens problemer — ikke mindst de store økonomiske problemer i udviklingslandene.

3. Sikkerhedspolitik

Den tidligere neutralitetspolitik har Danmark opgivet. Vi er med i NATO's forsvarsfællesskab. Det har to formål: 1. at værne medlemsstaternes sikkerhed og selvstændighed. 2. at medvirke til afspænding og fred mellem landene. Som vilkårene er, er der for Danmark efter Venstres opfattelse ikke nogen anden sikkerhedspolitik mulig end medlemskab af NATO. Dette fællesskab og *gensidige* afhængighed mellem frie nationer er den stærkeste garanti for vor sikkerhed og frihed. Andre muligheder ville nemlig for et land af vor størrelse og placering let føre til *ensidig* afhængighed af en af vore store naboer, Vesttyskland eller Sovjetunionen.

En løsning af europæiske sikkerhedsproblemer på længere sigt er et stadigt mål for dansk udenrigspolitik. Derfor arbejder vi også

4. Forsvars- politik

på at skabe så mange konkrete kontakter mellem landene som muligt for at hidføre et bedre politisk klima.

En følge af NATO-politiken er, at vi må indrette forsvaret efter fællesskabets krav. Det må være tilstrækkeligt til at opfylde danske krav, og det må være tilstrækkeligt til at opfylde NATO's krav.

Et moderne forsvar er ligesom civil virksomhed præget af en stadig mere gennemgribende, teknisk udvikling og må arbejde med stadig mere indviklet og kostbart materiel. Samtidig gør de geografiske vilkår det nødvendigt for Danmark at have en meget høj beredskabsgrad. Dansk forsvar må ikke blot kunne virke effektivt inden for en bestemt frist, men må til stadighed være et effektivt værn mod militære overraskelsesaktioner.

Ud fra disse forudsætninger må debatten om Danmarks forsvar føres. I denne debat vil den almindelige værnepligt naturligt indtage en fremtrædende plads.

Hidtil har der været bred enighed om, at dansk forsvar byggede på værnepligten. Værnepligten er imidlertid et så stort indgreb i den enkeltes personlige frihed og økonomiske vilkår, at det vil være rimeligt at overveje, om der kan findes løsninger, der fjerner eller mindsker denne byrde.

Gennemførelse af en soldaterløn på et rimeligt niveau har været nævnt som en løsning på den forskelsbehandling, der finder sted på grund af værnepligten.

Venstre har også ønsket, at man undersøgte muligheden for at lade kontraktansat mandskab træde i de værnepligtiges sted. Blandt argumenterne for dette forslag anføres:

Allerede nu har udviklingen tvunget forsvaret til i vidt omfang at anvende kontraktansatte menige til de mere krævende poster, fordi man ikke kan nå at oplære værnepligtige tilstrækkeligt grundigt hertil. Med nedsættelsen af den militære tjenestetid vil behovet for ansatte menige øges væsentligt. Endelig mener tilhængerne af tanken, at en afskaffelse eller væsentlig formindskelse af værnepligten vil være til gavn for forsvarsviljen.

Det sidste argument anvendes også af tilhængere af den almindelige værnepligt. Ikke mindst fremhæver man det uheldige i, at den folkelige bredde, der har præget dansk forsvar, ikke længere vil være til stede.

Venstre lægger under alle omstændigheder vægt på, at ordningen af værnebyrden må indrettes, så den betyder ligelede byrder for alle borgere.

5. FN

En hovedpille i dansk udenrigspolitik er medlemskabet af FN. Venstre ønsker FN styrket, så det bedre kan løse den opgave at være fredsbevarende og fredsskabende og kontaktfremmende. Vi ønsker at arbejde henimod et internationalt retssamfund, og for at nå det mål må den enkelte nationalstat have vilje til at afgive af sin suverænitet og bøje sig ind under fællesskabets retsregler.

6. U-lande

Over for udviklingslandene har vi et medansvar og en uafviselig forpligtelse. Den kommer af solidaritetsbegrebet, den kommer også

af en indlysende interesse for landene i at hjælpe hinanden frem til bedre muligheder for at nå en mere tilfredsstillende økonomi. Sigtet for dette samarbejde er at hjælpe hvert land til at hjælpe sig selv. Den gensidige hjælp og samarbejdet må også her have til formål at fremme selvstændighed og selvstyre.

**7. Gensidig
afhængighed**

Udenrigspolitisk må landene, ikke mindst de små, erkende den gensidige afhængighed. Vi må ikke blive ensidigt afhængige af nogen nabostat, men vi må erkende den gensidige afhængighed eller sammenhæng.

Derfor arbejder vi for dialogen, samtalen, åbenhed, frisind mellem landene, både østlige og vestlige. Vi ønsker at udvide samarbejde over grænserne. Men en forudsætning for et virkeligt samarbejde er, at vi er os selv, at det er et samarbejde mellem frie, selvstændige lande. I denne dobbelthed skal vi gøre vor indsats.

Liberal økonomisk politik

Baggrund og målsætning

Det er et væsentligt mål for al politisk stræben at fremme trivsel og velstand for landets borgere. Men begreber som velstand og menneskelig trivsel har en langt bredere og mere sammensat betydning i nutiden end i fortidens samfund. Dermed bliver også den politiske målsætning stadig mere sammensat og nuanceret, efterhånden som samfundets udvikling åbner nye muligheder.

Grundlaget for velstand og trivsel

I Danmark som i andre vestlige industrilande har bedre trivsel og større velstand i de sidste hundrede år kunnet bygges på en vældig fremgang i produktion og materielle ressourcer, men fremgangen har ikke blot givet sig udtryk i et større produktionsresultat, men også i kortere arbejdstid og mindre belastende arbejdsforhold.

Med samfundets videre udvikling og med den gradvis opnåede bedre dækning af elementære materielle behov bliver det stadigt vigtigere at fastslå, at grundlaget for velstand og trivsel *ikke kun* måles ved nationalproduktets størrelse, *men også* ved de vilkår, som herved bydes mennesker for at trives i arbejde og fritid — *ikke kun* ved det øjeblikkelige materielle udkomme, *men også* ved dets konsekvenser for det miljø og de rammer for udfoldelse, som i fremtiden kan blive os selv og vore børn til del — *ikke kun* ved omfanget af individuelle forbrugsmuligheder, *men også* ved bedre løsning af de fælles opgaver og større tryghed i tilværelsen — *ikke kun* i de produktionsmuligheder, vi faktisk udnytter, *men også* i dem, vi har råd til at afstå fra til fordel for øgede rekreative muligheder og stærkere miljø- og trivselshensyn såvel i produktion og beskæftigelse som i valget mellem, hvilke af den moderne tekniks mangfoldige tilbud, der skal realiseres.

Denne målsætning kan ikke virkeliggøres alene gennem foranstaltninger, der falder ind under begrebet økonomisk politik i snævrere forstand. Mulighederne for bedre trivsel og større velstand må udformes i et samspil mellem synspunkter fra den økonomiske politik og synspunkter fra andre dele af en samlet fremskridtspolitik som kulturpolitik, familiepolitik, socialpolitik, erhvervs- og arbejdsmarkedspolitik, uddannelses- og forskningspolitik, udenrigs- og markeds- politik osv.

Fremgang forudsætter samspil og samfundsindsats

Et effektivt uddannelsessystem, som sikrer nuværende og fremtidige produktionsdeltagere en tidssvarende og relevant uddannelse, er en vigtig forudsætning for såvel den private sektors udvikling som udbygningen i øvrigt af grundlaget for velstand og trivsel. Ganske tilsvarende gælder forbedringer af samfundets sundheds- og socialvæsen, dets værn mod almene miljøskader, fremme af forskning og formidling af forskningsresultater, udbygningen af trafikfaciliteter og mange andre områder, hvor offentlig indsats kan øge befolkningens velstand og trivsel både direkte og indirekte ved at styrke menneskers muligheder for økonomisk udfoldelse og deltagelse

i produktionen. Derfor vil det følgende også omfatte en række krav, som ud fra økonomisk-politiske synspunkter må stilles til løsningen af de offentlige opgaver på disse områder.

**Fuld beskæftigelse
et selvstændigt
mål**

Udformningen af den økonomiske politik er på den anden side i vidt omfang bestemmende for, hvilke opgaver der falder tilbage på de andre led i en samlet politik. De vilkår for produktionens frembringelse og den enkeltes økonomiske udfoldelse, som den økonomiske politik har væsentlig indflydelse på, har ofte vidtrækkende konsekvenser for, i hvilket omfang mennesker får behov for samfundets tilbud på de andre felter, og i hvilket omfang samfundet vil have mulighed for at imødekomme disse behov. At sikre fuld beskæftigelse er et enkelt eksempel herpå. Det er et selvstændigt mål for den økonomiske politik, fordi arbejdsløshed og frygten herfor er en af de alvorligste trusler mod menneskers trivsel. Men for den økonomiske politik må det tillige spille en rolle, at arbejdsløshed repræsenterer spildte fremgangsmuligheder og lægger øgede byrder på andre led i en samlet politik, i dette tilfælde især socialpolitikken.

Hovedsigtet, at styrke det samlede grundlag for trivsel og velstand, stiller den økonomiske politik over for en række spørgsmål om midler og fremgangsmåder hertil, men samtidig over for en række afvejninger mellem de forskellige velstands- og trivselskomponenter. Det drejer sig typisk om afvejninger som: I hvilket omfang skal vi afstå fra øjeblikkelig behovstilfredsstillelse til fordel for en hastigere trivsels- og velstandsforøgelse med fremtiden for øje? I hvilket omfang skal vi afstå fra at anvende produktionsmuligheder, som vel kan øge vort materielle udkomme, men samtidig betyder en belastning af vore omgivelser f. eks. gennem støj og forurening? Hvor meget af fremgangen i materielle muligheder skal komme individuelle anvendelsesmuligheder til gode — og hvor meget skal gå til løsning af fælles opgaver? osv.

**Åbne videre
valgmuligheder**

Hertil kommer, at det for en liberal politik må tillægges selvstændig betydning, at fremgangen også åbner videre valgmuligheder for mennesker, for den enkelte og for familien. Muligheden for selv at forme sin tilværelse inden for fællesskabets rammer, for selv at vælge erhverv og beskæftigelse, selv at sammensætte sit forbrug, selv at afveje sine øjeblikkelige behov over for fremtidige muligheder, selv at afveje materielle goder over for andre goder i tilværelsen osv. er i sig selv en faktor i menneskelig trivsel. Samtidig forudsætter en række af de spørgsmål, som foran er nævnt, fælles beslutninger, fordi de kun kan løses af fællesskabet, eller fordi de drejer sig også om andre individers og familiers tilsvarende rettigheder — men ofte fordi den fælles løsning er forudsætningen for, at den enkeltes og den enkeltes families videre valgmuligheder kan blive realiteter.

Det er et grundtræk i en liberal økonomisk politik, at man i videst muligt omfang bør lade markedets kræfter og den frie konkurrence regulere produktion og omsætning. Det økonomiske liv er et samspil mellem millioner af menneskers individuelle beslutninger om at ar-

**Konkurrencevilkår
og
markedsmekanisme**

bejde, spare, investere og forbruge. Dette samspil foregår under konkurrencens vilkår med en enestående effektivitet.

Det er i vor tids samfund en nødvendighed, at der føres en økonomisk politik, som på mangfoldige områder påvirker resultatet af denne markedsøkonomi. Men det er et hovedsynspunkt for liberal økonomisk tankegang, at de nødvendige indgreb såvidt muligt bør ske ved sådanne midler, at selve markedsmekanismen ikke slås i stykker. Hver gang det offentlige forbyder borgerne at handle, som disse finder det fordelagtigst, kaster man sand i maskineriet. Man skal såvidt muligt undgå at regulere ved konkrete påbud og forbud og i stedet benytte generelle foranstaltninger, som ikke går på tværs af markedsmekanismen, men indpasser sig deri. Det er liberal politik at dæmpe en prisstigning f. eks. ved at formindske efterspørgslen gennem højere skatter eller gennem nedsættelse af det offentliges egen efterspørgsel. Det er derimod ikke liberal politik at forbyde prisstigninger på tværs af markedets kræfter.

En væsentlig faktor for dansk økonomisk politik er vor stærke afhængighed af forholdene i udlandet. Danmark er et lille land med få naturlige råstoffer. Derfor er vor velstand afhængig af en livlig samhandel med andre lande og en fri udveksling af tekniske fremskridt og anden viden. Denne nære forbindelse med andre lande stiller det hovedkrav til den økonomiske politik, at den må stræbe efter at sikre en samfundsøkonomisk balance, således at ligevægt på betalingsbalancen kan opretholdes.

I denne forbindelse har Danmark i en årrække haft den særlige vanskelighed, at vor traditionelle hovedeksporterhverv, landbruget, lider af svigtende afsætningsmuligheder. Ikke på grund af manglende evne til at kunne konkurrere på priser og kvalitet, men som følge af indførselsbegrænsninger i de fleste lande. Det har indadtil bevirket, at landbrugets udøvere ikke har kunnet vinde med i den almindelige indkomstudvikling, og udadtil har det svækket betalingsbalancen alvorligt.

**Strukturumlægning
skærper
balanceproblem**

Når en vigtig del af eksporten stagnerer, må den nødvendige valuta til en hastigt voksende import skaffes ved vækst i den øvrige eksport, hvilket navnlig vil sige industrieksporten. Imidlertid kan industriens produktion og eksport kun udvides på basis af en ret stor stigning i importen af råvarer m. v. Derfor opnås der kun en begrænset stigning i nettoindtjeningen af udenlandsk valuta. Denne strukturumlægning kan i en kortere årrække og i begrænset omfang motivere en gældsætning i udlandet til finansiering af et underskud på de løbende betalinger. Men på længere sigt står denne udvej ikke åben. Problemet med at skaffe ligevægt på betalingsbalancen i 70'erne er allerede blevet mærkbart vanskeligere ved den gældsætning, som er sket i 60'erne, og som har påført os betydelige rente- og afdragsforpligtelser over for udlandet.

En liberal økonomisk politik ser det derfor som en hovedopgave at tilvejebringe en samfundsøkonomisk balance ved at styrke erhvervenes effektivitet, holde det offentlige og private forbrug inden for

**Bevægelighed
og trivsel**

sådanne grænser, at de nødvendige investeringer kan dækkes ved det danske samfunds egen opsparing og fremme afsætningsmulighederne for dansk eksport gennem handelspolitiske foranstaltninger og markedspolitisk samarbejde.

De senere år har været kendetegnet af hurtige og dybtgående strukturforandringer, der har stillet tusinder af familier over for svære økonomiske, sociale og menneskelige problemer. Det er vanskeligt at skulle ændre beskæftigelse eller erhverv, ofte tillige bopæl og miljø. Det er derfor en vigtig opgave for den økonomiske politik i videste forstand at bidrage til, at de erhvervsmæssige tilpasninger kan ske med de mindst mulige spændinger i levevilkårene. Dette problem vil ikke blive mindre i den kommende tid. Der vil fortsat være afvandring fra landbruget og desuden i stigende grad forskydninger imellem erhverv og beskæftigelser i det øvrige samfund. Kvindernes stigende deltagelse i erhvervsarbejde uden for hjemmet er et vigtigt eksempel. Disse forskydninger vil indebære store behov for tilbud om omskoling og supplerende uddannelse, således at man opretholder den størst mulige bevægelighed, faglig og geografisk, for al arbejdskraft uden at ødelægge mulighederne for menneskelig trivsel derved.

Grundlaget for trivsel og velstand i Danmark er ikke indenlandske råstoffer og naturrigdomme, men i sidste ende en oplyst og dygtig befolkning og et gennem årene gradvis udbygget produktionsapparat i form af viden, jord, bygninger, maskiner, transportmidler osv. i nær tilknytning til en vidtgående international arbejdsdeling og specialisering. En økonomisk politik med det sigte at fremme trivsel og velstand må sætte ind på at styrke disse faktoreres formåen. På denne baggrund er i det følgende peget på nogle punkter, som ud fra økonomisk-politiske synspunkter i særlig grad må tillægges vægt i de kommende år.

1. Uddannelsen

Et effektivt og smidigt uddannelsessystem er en væsentlig faktor til fremme af velstand og trivsel. Målet må være, at den enkelte altid kan opnå netop den uddannelse, der sikrer ham og hende en plads i produktionen, som svarer til evner og interesser. Man må søge at undgå spild ved blindgyder i uddannelsen og ved manglende kombinationsmuligheder, som tvinger til anvendelse af overkvalificeret eller underkvalificeret arbejdskraft. Endvidere må uddannelsen stadig tilpasses nye teknologiske landvindinger, således at kvalificeret arbejdskraft er til rådighed på nye hurtigt voksende produktionsområder.

I et samfund under hastig forvandling må der stilles særlige krav om et bredt og ajourført register af tilbud om omskoling og supplerende uddannelse, så det undgås at den teknologiske udvikling skaber arbejdsløshed. En aktiv social- og arbejdsmarkedspolitik, der har mulighed for at følge arbejdsformidlingen op med de fornødne sociale støttetilbud, er et andet middel til at sikre den fornødne bevægelighed. Mere tidssvarende organisationsformer på arbejdsmarkedet vil være et tredje middel, fordi problemer omkring organisa-

2. Opsparing og investering

tionernes stivhed i et samfund under forvandling er med til at øge vanskelighederne for de mennesker, der må søge et nyt grundlag for tilværelsen. Den størst mulige bevægelighed på boligmarkedet er også vigtig i denne sammenhæng.

Størrelsen og kvaliteten af det kapitalapparat, der står til samfundets rådighed, har afgørende betydning for produktionens omfang. Fremgang kræver investeringer, og det er igen ensbetydende med, at en forholdsvis stor del af indkomsten må opsøres i stedet for at gives ud til øjeblikkeligt forbrug.

Det er derfor vigtigt at fremme den frivillige opsparing. Det kan bl. a. ske ved at stille større krav til egenkapital ved anskaffelse af bolig eller andre varige forbrugsgoder, ved at tage særlige skattemæssige hensyn til forældres opsparing til sikring af deres børns fremtid og gennem ændringer i beskattningen af aktionærer, således at ikke alene virksomhedernes indehavere, men også lønmodtagere bliver mere interesseret i at anvende deres opsparing direkte til fremme af erhvervslivets udbygning og effektivitet. Det vil også være til gavn for opsparingen, at der gradvis lægges øget vægt på forbrugsbeskatning fremfor indkomstskat. Endvidere bliver formueskatten mere og mere urimelig, efterhånden som lovgivningen om kapitalvindingsskat og arveafgift skærpes.

Det drejer sig ikke blot om at skaffe mulighed for større investeringer, men også om at investere rigtigt. I erhvervslivet afgøres dette ud fra virksomhedernes egen vurdering af fremtidsudsigterne. Her vil fejlinvesteringer føre til økonomiske tab for de pågældende virksomheder. Vanskeligere er det at foretage en prioritering af de nødvendige offentlige investeringer, hvor hensyn til rentabilitet ikke på alle områder kan gøre sig gældende på samme måde som i erhvervslivet. Spørgsmålet om den rette prioritering af offentlige investeringer bliver stadig mere betydningsfuldt, fordi den moderne samfundsudvikling stiller større og større krav om en offentlig indsats. Der skal investeres i udbygning af trafiknettet (motorveje, broer, lufthavne m. v.) og i forskning, uddannelse, sociale institutioner m. v. Der foreligger ved indgangen til 70'erne så store investeringsopgaver, at der er brug for en meget langsigtet planlægning, som placerer de forskellige opgaver tidsmæssigt 15—20 år frem i tiden.

Som foran nævnt må der arbejdes hen imod, at vort investeringsbehov kan dækkes af vor egen opsparing, således at 60'ernes stærke vækst i den udenlandske gæld kan bringes til ophør. Så længe der består et behov for kapitalimport til supplerende af en utilstrækkelig opsparing, må der imidlertid drages omsorg for, at denne kapitalimport kan finde sted gennem hensigtsmæssige kanaler. Herunder må også erhvervslivets behov for at arbejde med udenlandsk kapital tilgodeses mest muligt.

3. Initiativ og planlægning

Det er et hovedformål for en liberal økonomisk politik at skabe de bedst mulige vilkår for det private initiativ. I et moderne samfund kan dette mål imidlertid ikke opnås ved at undlade enhver form

for offentlig indgriben. Skal den enkeltes initiativ kunne udfolde sig uden at skade andres muligheder, må der gennem offentlig planlægning afstikkes visse rammer for samfundsudviklingen. Hensynet til en fast og stabil økonomisk politik gør det nødvendigt, at ikke blot staten, men også kommunerne planlægger deres investeringer og øvrige udgifter flere år frem i tiden. Kun på den måde kan man sikre en rationel prioritering af de offentlige opgavers løsning.

Dermed fastlægges imidlertid også i vid udstrækning rammerne for erhvervslivets dispositioner. Derfor er det meget afgørende, at den offentlige planlægning foregår med størst mulig åbenhed og klarhed over de mål, man tilstræber både i den almindelige økonomiske politik og på mere konkrete planlægningsområder. Det offentlige planlægning må ikke komme på tværs af hensigtsmæssige private dispositioner, men må tilsigte at skabe den bedst mulige ramme for disse ud fra et helhedssynspunkt.

I et stærkt foranderligt samfund består der en risiko for, at planlægning for længere tidsrum griber fejl. Derfor er det vigtigt, at planerne udformes på en sådan måde, at løbende tilpasninger kan foregå uden at slå de principielle retningslinier i stykker.

4. Indkomst-fastsættelsen

Det er i vor tid et selvfølgelig mål for den økonomiske politik, at der må være beskæftigelse for alle arbejdsvillige til det gældende lønniveau. I et samfund som det danske med en meget stor udenrigsomsætning er denne målsætning forbundet med den vanskelighed, at lønniveauet som en væsentlig del af erhvervslivets omkostninger har stor indflydelse på konkurrenceevnen over for udlandet. Stiger lønniveauet stærkere end i andre lande, svækkes konkurrenceevnen både for eksport og over for importerede varer på det danske hjemmemarked. Samfundsøkonomisk balance forudsætter, at lønudviklingen står i et passende forhold til stigningen i erhvervslivets produktionseffektivitet.

Denne betragtning har så meget større vægt som fastsættelsen af lønniveauet på det almindelige arbejdsmarked efterhånden er blevet normgivende for indkomstudviklingen for næsten alle grupper af befolkningen. Udviklingen har medført inflatoriske stigninger i de nominelle indkomster, som ikke modsvares af fremskridt i produktiviteten, og som gør det svært at opnå ligevægt på betalingsbalancen. Derfor er den reelle værdi af disse indkomststigninger gang på gang blevet udhulet af prisstigninger, og for at holde igen på inflationen og begrænse underskuddet på betalingsbalancen, har man forhøjet skatterne og derved begrænset forbrugsstigningen.

Denne konflikt mellem indkomstudvikling og samfundsøkonomisk balance har i de senere år været den økonomiske politiks alvorligste problem. De hidtidige former for indkomstfastsættelse har vist sig åbenbart utilfredsstillende. Man bør derfor overveje midler til at sikre en mere balanceret indkomstudvikling. I denne forbindelse kan bl. a. peges på følgende muligheder:

1) Det offentlige, som beskæftiger en stigende andel af samtlige lønmodtagere, kunne gå forrest i lønforhandlingerne i stedet for som

hidtil at vente til sidst. Derved kunne det offentlige i højere grad blive retningsgivende for lønninger og indkomster i det øvrige samfund.

2) Regering og folketing kunne give udtryk for en vurdering af den indkomstudvikling, som i en given situation er forenelig med samfundsøkonomisk balance, såvel som af de nødvendige konsekvenser, hvis den faktiske udvikling sprænger disse rammer.

3) Indkomsterne afhænger både af de ved overenskomster fastsatte lønninger, af dyrtidstillæg som følge af pristalsregulering og af lønglidning og avanceudvikling. Af disse bestanddele er den automatiske pristalsregulering særegen for Danmark og giver utvivlsomt en del af forklaringen på, at pengeindkomsternes udvikling i en årække har været særlig stærk her i landet. Denne ordning bør derfor afløses af en halvautomatisk regulering, hvor det ved forhandlinger tages op til vurdering, om en given prisstigning er af en sådan karakter, at dyrtidstillæg er forenelig med samfundsøkonomisk balance.

4) Lønfastsættelsen på arbejdsmarkedet ved overenskomstforhandlingerne har været præget stærkt af forsøg på at hæve de lave lønninger stærkere end de højere. Erfaringerne viser, at disse forsøg er mislykkedes, idet efterfølgende lønglidning stort set har genoprettet forholdet mellem lavere og højere lønninger, men på et niveau, der skader den økonomiske balance. Man bør derfor erkende, at lønfastsættelsen ikke lader sig løse gennem arbejdsmarkedets forhandlinger, men må anskues som en del af et videre lavindkomstproblem. Det kan ikke undgås, at der i et samfund med stærke forandringer vil være grupper, der sakker agter ud i indkomstudviklingen. Det gælder såvel lønmodtagere, herunder mange kvinder, og erhvervsdrivende, som f. eks. detailhandlere og landbrugere. Midlerne herimod må først og fremmest findes i øgede muligheder for efteruddannelse og omskoling samt i større bevægelighed på arbejdsmarkedet både fagligt og geografisk. I tilfælde, hvor disse midler er utilstrækkelige, kan der være behov for offentlige støtteforanstaltninger af socialpolitisk karakter.

5. Den økonomiske politik på kortere sigt

De områder, som har været drøftet i de foregående afsnit, vedrører væsentlige sider af samfundsstrukturen. Uddannelsen tilsigter at gøre arbejdskraften så effektiv som muligt. Opsparing og investering er midlerne til at forøge og forbedre kapitalapparatet. Spørgsmålet om initiativ og planlægning vedrører rammerne for det private initiativ og arbejdsdelingen mellem den private og offentlige sektor, og problemerne omkring indkomstfastsættelser berører væsentlige sider af samfundets organisationsstruktur. Det er naturligt, at disse mere langsigtede problemstillinger spiller en fremtrædende rolle i en debat om oplæg, som vedrører udviklingen frem imod slutningen af vort århundrede.

Imidlertid må der i enhver given situation også føres en økonomisk politik på kortere sigt. Det offentlige må tilpasse forholdet mellem sine indtægter og udgifter efter den økonomiske situation.

Ikke påbud
og forbud,
men generelle
rammer

I tider med efterspørgselspres og høj beskæftigelse er der brug for et kasseoverskud. Det er imidlertid en vigtig politisk opgave at hindre, at et sådant overskud, der er bestemt af konjunkturpolitiske hensyn, misbruges til at forøge offentlige udgifter. Afgørelsen af, om en offentlig udgift er berettiget, bør træffes ud fra en nøje prioritering både i forhold til andre påkrævede udgifter og i forhold til det forbrug og den opsparing, borgerne kunne opnå, hvis skatterne kunne holdes tilsvarende lavere. Derfor er det vigtigt, at de offentlige udgifter planlægges gennem flerårige budgetrammer. På tilsvarende måde må det offentlige holde sit forbrug af arbejdskraft inden for fastlagte personalerammer af flere års varighed, således at grundlaget for erhvervslivets forsyning med arbejdskraft ikke pludseligt kan forrykkes.

En liberal økonomisk politik bygger på det princip, at økonomien ikke skal reguleres gennem påbud, forbud, rationering eller direkte statsdirigering, men så vidt muligt gennem *generelle* foranstaltninger af pengepolitisk, finanspolitisk og indkomstpolitisk karakter, der gør det fordelagtigt for de enkelte borgere at arbejde med på den bedst mulige udvikling.

En rente- og kreditpolitik, som særligt begunstiger visse erhverv eller formål, betyder uvægerligt ændrede konkurrencevilkår og giver derfor ekstra vanskeligheder på andre områder, hvilket let fører til nye indgreb, spild og urationel handling. Det er derfor uhyre vanskeligt at begrænse — endsige afskaffe — engang indførte selektive pengepolitiske foranstaltninger, selv om de måske oprindeligt kun var tænkt som midlertidige. Når byggesektoren for en væsentlig part gennem særlig lovgivning holdes relativt upåvirket af renteændringer, betyder det samtidig, at rentepolitikken i væsentlig grad har mistet sin indflydelse på aktivitetsudviklingen. Særlige lovregler om internationale kapitaloverførsler virker i samme retning.

Beskatningens
rolle

Indkomstpolitikken hidtidige svigten har lagt større byrder på finans- og pengepolitikken end ønskeligt og ellers fornødent. Derfor er skatterne blevet større end ellers nødvendigt, derfor spiller skattemæssige overvejelser en alt for stor rolle i den enkelte borgers tilværelse, og derfor må skatter udskrives og opkræves på en måde, der mindst muligt hæmmer den jævne og kontinuerlige økonomiske udvikling. En skats indflydelse på borgernes humør, arbejdslyst, initiativ og opsparingstilbøjelighed samt dens direkte og indirekte påvirkning af omkostningsniveauet er særdeles vigtige problemer.

Over for dette står, at beskatningen er en forudsætning for løsning af de fælles opgaver og for en stabil økonomisk udvikling, som igen er en forudsætning både for en voksende produktion og indtjening i den private sektor og for, at befolkningen kan omsætte mulighederne herfra i øget trivsel og velstand. Både af hensyn til den andel af samfundets produktive ressourcer, som løsningen af de fælles opgaver lægger beslag på, og af hensyn til omfanget og kvaliteten af de goder, som opnås herved, er hele befolkningen afgørende

**Tilpasning til nye
vilkår**

interesseret i, at det offentlige virke og funktioner tilrettelægges så effektivt og hensigtsmæssigt som muligt.

Bevægelighed er en vigtig forudsætning for effektiv produktion og fuld beskæftigelse. Det gælder også den offentlige sektor. Der er mange nye samfundsopgaver, der stiller krav om en indsats af det offentlige. Til gengæld er der andre opgaver, som det offentlige har løst i en årrække, men som måske under et højere velstandsniveau er mindre nødvendige. Skal de nye opgaver tages op, må man være villig til at give afkald på visse af de gamle aktiviteter, også i tilfælde hvor disse måske betragtes som velerhvervede rettigheder af visse befolkningsgrupper.

På vej frem imod år 2000 er vi inde i en rivende udvikling på alle de områder, der påvirkes af moderne teknik. Det er en hovedopgave for den politiske stræben at sørge for, at samfundets øvrige struktur og de offentlige organers indsats ikke stivner i gamle former, men tilpasses efter de forandringer, som teknikken fører med sig. Netop i en sådan periode med stærke forandringer viser en liberal økonomisk politik i særlig grad sin styrke.

Kulturpolitik

Med det mål, der opstilles for en liberal økonomisk politik frem mod år 2000, er kulturpolitikken centralt placeret.

Formuleringen af den økonomiske politiks mål er derfor en egentlig kulturpolitisk målsætning — nemlig, at grundlaget for velstand og trivsel ikke kun måles ved nationalproduktets størrelse, men også ved de vilkår, som herved bydes mennesker for at trives i arbejde og fritid, ikke kun ved det øjeblikkelige materielle udkomme, men også ved dets konsekvenser for det miljø og de rammer for udfoldelse, som i fremtiden kan blive os selv og vore børn til del, ikke kun ved omfanget af individuelle forbrugsmuligheder, men også ved bedre løsning af de fælles opgaver og større tryk i tilværelsen, ikke kun i de produktionsmuligheder, vi faktisk udnytter, men også i dem, vi har råd til at afstå fra til fordel for øgede rekreative muligheder og stærkere miljø- og trivselssyn såvel i produktion og beskæftigelse som i valget mellem, hvilke af den moderne tekniks mangfoldige tilbud, der skal realiseres.

Rammerne sprænges

Dette mål sprænger de snævre rammer for kulturbegrebet, uanset om disse rammer har været sat af stikord som kirke, skole, kunst, af definitioner som, at kultur er vaner, eller at kultur er opbrud fra vaner, eller af sondringer mellem fin- og massekultur.

Når samtidig kampen for det daglige brød mister en del af sin betydning som grundlag for den menneskelige adfærd og andre og mere ideelle motiver overtager en større del af rollen, vokser behovet for i et rodfæstet demokrati at skabe klaring omkring de ideologiske standpunkter. Den skærpelse af de ideologiske modsætninger, vi er midt i, rummer konkret fare for at løbe ud i uartikulerede modsætninger.

Den liberale idé

Den liberale idé rummer den åndelige holdning, der også frem mod år 2000 kan bære en kulturpolitik. At ville sikre den åndelige friheds ubegrænsede totalitet er en ideologi, der rummer en åbenlys svaghed, som netop er styrken: da den er opstået i kamp mod absolutismen, tilbyder den ikke en, og kun én sand lære, hvorved mennesket kan frelles. Derved er den med sin karakter af tradition, fremfor af system, måske den eneste idésamling, der kan hindre, at modsætningen mellem det teknokratiske og det menneskelige bliver en realitet.

Kun gennem de liberale ideer kan samfundet fortsat holdes i en liberal tilstand, fordi de betragter friheden som en fællesjendom med de begrænsninger, dette medfører.

Loven bliver her frihedens grænse og sikrer en regulering af modsætningerne mellem individuelle og almene interesser, gør statsmagten til garant for, at friheden ikke bliver et monopol for de stærkeste.

**Retssamfundet og
ligestilling**

Igen står vi med den svaghed ved de liberale ideer, der er deres egentlige styrke: den magt, vi afgiver til at sætte grænser for friheden, for at opnå retssamfundets tryk og sikkerhed, må vi bestandig betragte med skepsis, fordi magten i sin tendens altid er totalitær. Gennem delingen af magten i den lovgivende, udøvende og dømmende magt, søger vi bestandig at modvirke den totalitære tendens.

At ville leve i et retssamfund, hvor loven sætter grænser for friheden, pålægger os et bestandigt kulturpolitisk ansvar for dem, der krydser frihedens grænser og falder uden for retssamfundet. Et led i en liberal kulturpolitik må derfor være en bestandig selvransagelse og løbende reformindsats overfor retssamfundets virke. Modsetningen mellem individuelle og almene interesser kommer skarpest til udtryk der, hvor frihedens grænser sættes af frihedsberøvelsen — og det løbende reformbehov er derfor på dette område en kulturpolitisk målsætning med høj prioritet.

I den tradition, som de liberale ideer udgør, indtager også lighedstanken en fremskudt plads, men ikke i en absolut form, der ville stride mod virkeligheden. Det skyldes igen det grundlæggende frihedssyn — at friheden er fællesejendom, at den åndelige friheds ubegrænsede totalitet kun opnås gennem frisind og mangfoldighed. Men kun gennem ligeberettigelse opnår vi mangfoldighed. I de kommende år må den udvikling, der ad lovens vej har sikret kønnenes ligeberettigelse fortsætte. Fra uddannelsespolitikken vil den stærkeste nødvendighed udgå for at skabe de samfundsmæssige forudsætninger for at begge køn kan tage de lovsikrede lige rettigheder til uddannelse, erhverv og familieliv i brug på lige vilkår. At skabe disse lige vilkår i et retssamfund er en anden højt prioriteret kulturpolitisk opgave frem mod år 2000.

**Ytrings- og
informationsfrihed**

Blandt de borgerlige frihedsrettigheder, som de liberale ideer har sikret i den enkeltes og fællesskabets sammenfaldende interesse, indtager ytringsfriheden en fremskudt plads. Ingen ytringsfrihed kan leve, uden at borgernes fri adgang til kommunikation er sikret.

Kommunikation er en hovedopgave for massemediernes. Tekniske og økonomiske begrænsninger har medført, at vi hidtil har ment, at statsmagten bedst gennem en monopolisering sikrede kommunikationsfriheden i radio og TV. Den kommende tekniske udvikling medfører, at monopolpolitikken får ny perspektiver.

Fra midten af 70'erne bliver det teknisk muligt via satellitter at sprede alverdens TV-programmer direkte ned gennem den enkelte borgers egen TV-antenne. Vi skal vælge, om denne mulighed for udvidet kommunikation skal fremmes og realiseres, hemmes eller afværges. Vi skal derefter definere vort nationale radio og TV's opgaver på en ny baggrund. Vi skal afgøre, om radio- og TV-spredning fortsat skal bero på et monopol. Om monopolet fortsat skal opretholdes også ved, at privat brug af fællesantenneanlæg fortsat udelukkes. Vi står her med et kommunikationsmiddel, der måske positivt kunne bruges til lejerdemokratiets fremme, fordi en bolig-

karrés problemer var et af de emner, der kunne kommunikeres om. Vi skal afgøre, om den enkelte borger skal kunne være sin egen TV-programdirektør, som han i dag via pladespilleren og grammofonpladen er sin egen musikarrangør, fordi TV-båndoptageren nu er en teknisk realitet. Den skaber mulighed for registrering og senere privat afspilning af udsendte TV-programmer, den muliggør en selvstændig produktion af TV-programmer, der ikke nødvendigvis behøver at monopolproduceres, beregnet direkte for privat afspilning. Den tekniske udvikling gør videre en integration mellem den trykte presse og radio-TV mulig, måske nødvendig, al den stund avisen i fremtiden vil kunne leveres gennem TV-apparatet.

I lyse af denne udvikling skal vi herhjemme træffe beslutning om, hvorvidt et TV-program 2 skal etableres her i landet, om dette er en teknisk mulighed, vi vil realisere eller — måske foreløbig — vil afstå fra.

I den siddende radiokommission opstilles for tiden fire muligheder for etableringen af et TV-program 2:

1. At programmet etableres under Danmarks Radio som supplement til det nuværende TV-program.
2. At programmet etableres under Danmarks Radio, men i konkurrence (internt) med TV-program 1.
3. At programmet etableres med hjemsted i Århus for at opnå virkningerne af et geografisk miljøskifte fra TV-program 1's hovedstadsresidens.
4. At programmet etableres som en helt selvstændig, konkurrerende evt. kommercielt finansieret sender.

Ny TV-2-model

En femte mulighed er ikke til undersøgelse og kastes derfor her ud til debat som endnu en valgmulighed, der kan indgå i vurderingen af, om vi har behov og da hvilket, for et dansk TV-program 2.

Ofte fremhæves konkurrencen som det primære behov, fordi den alene kan nedbryde den autoritære virkning af et statsmonopol på tidens kraftigste kommunikationsmidler. Vor opgave er at vurdere, om behovet for denne konkurrence mindskes af de øgede internationale TV-muligheder for, at den enkelte valgfrit får adgang til verdensinformationerne. At vurdere, om det nationale behov i dette lys først og fremmest består i at åbne for TV- og radiokommunikationens indmarch på det regionale plan.

Det andet danske TV-program kunne da bygges op ikke som koncession til ét nyt selskab, men til en række regionalt dækkende selskaber, der drev den egentlige nyhedstjeneste i fællesskab.

Man kan forestille sig et sæt af tidsbegrænsede radio- og TV-koncessioner tildelt regionalområder — svarende måske til, hvad man forestiller sig om den endelige amtskommunale inddeling, og med ansvaret tillagt et organ, hvori de regionale offentlige myndigheder, områdets presse og regionens foreningsliv er repræsenteret.

Et sådant monopol-brud ville være i følgerigtig overensstemmelse med den teknologiske udvikling, der samtidig med at skabe modsæt-

ningen mellem det teknokratiske og det menneskelige, selv er et middel til at fjerne den.

Brududformningen er i pagt med decentraliseringsbestrebelserne og overvinder deres bagside: at de større enheder skaber afstand. Netop et sådant monopolbrud vil igen kunne skabe kontakt og overvinde afstande på en ny tids vilkår og med en ny tids midler. Udformningen er også i pagt med mangfoldigheden, fordi den åbner for flere måder, hvorpå radio- og TV-mediernes muligheder kan realiseres end den ene, som statsmonopolet formår.

**Data-
eksplosion**

Nødvendigheden af hurtigt på dansk område at forberede den nødvendige integration mellem den trykte presse og de elektroniske massemedier er fremhævet som et af de valg, den teknologiske udvikling stiller os overfor. Men denne udvikling berører i lige så høj grad en anden grundpille i vort kulturelle samfundsliv — biblioteksvæsenet. Velstand og trivsel er de to nøgleord, der giver den liberale økonomiske politik den egentlige kulturpolitiske målsætning. Derfor skal vi ikke kun fremme datateknikken i erhvervslivet. Forudsætningen for at kunne det kan meget vel vise sig at være, at den fremmes i biblioteksvæsenet, et typisk eksempel på samspillet mellem individuel indsats og løsning af fælles opgaver. Kun småt er vi begyndt på den velstandsfremmende indsats, der består i hurtigt at sikre information om og formidling af ny viden. Bestrebelse her også på den nødvendige koordination til massemediernes må fremmes.

**Støtteprincipets
nødvendighed**

Biblioteksvæsenet kan også tages som udgangspunkt for en overvejelse af formerne for samfundsmagtens støttepolitik til kulturlivets fremme. Støttepolitikken som princip står fast. Men skal princippet praktiseres gennem direkte tilskud — eller f. eks. gennem momsfritagelse for kulturområderne gennem en lille biblioteksafgift og en stor kunstnerstøtte til forfatterne som betaling for samfundets gratis adgang til lån af deres bøger, eller gennem en rimelig afgift alene?

Vi er hermed nået frem til kulturlivet og kulturpolitikken i mere traditionel forstand. Det er vigtigt her som udgangspunkt for vor principielle bekendelse til det statslige støtteprincip at have klart for os, at den frihed, som erhvervslivet har brug for og den frihed, kulturlivet har brug for ikke tjener samme formål. Den åndelige frihed er et kulturprodukt, der kræver stadig rogt og pleje.

Gennem uddannelsespolitikken må den almindelige borger sikres forudsætninger for at vælge sig kunstneriske interesser gennem undervisning ikke blot i alfabetet, men også i nodelæren og de billedkunstneriske udtryksformer. Dernæst må de professionelle kunstneriske uddannelser sikres samme niveau som alle andre uddannelser.

Investeringspolitikken i kunstnerisk produktion er principielt omend ikke endeligt fastlagt gennem Statens Kunstfond, hvis virksomhed må søges yderligere decentraliseret — i højere grad samlet om støtten til værket, og i videre omfang suppleret med foranstaltninger, der kan nedbryde det kunstige skel mellem klassiske og ny kunstneriske udtryksformer, skabende og udøvende kunst.

**Tradition
med fremtid**

Er således skabelsen af og uddannelsen til kunsten anerkendt som en nødvendig bestanddel af kulturpolitikken, opstår nødvendigheden af at praktisere samfundets almene decentraliseringsbestrebelse med hensyn til adgangen til kulturgoderne, og mulighederne for, at den enkelte kan udfolde sig kulturelt efter eget valg.

At skabe fysiske rammer for kulturel udfoldelse er en samfundsopgave, der med en fast forankring i lokale udspil og initiativer må løses af fællesskabet, det være sig staten, amtskommunen eller primærkommunen. Den tradition, Venstre står for gennem en statslig støttepolitik til fri- og højskoler, ubetinget af statslig indblanding i disse kulturrammers indhold, er politisk arvegods, hvis værdi uantastet står i pari. Traditionens livsduelighed vil frem mod år 2000 vise sig i princippet anvendelighed overfor de nye rammer, kulturstrømningerne vil skabe indhold i. Også her må det gælde, at det nye ikke skal stilles ringere end det gamle.

Kun den liberale tanke, der har sin styrke i mangfoldigheden, der tør stille mennesket frit i valget mellem sine muligheder, og som med frisindets tolerance respekterer menneskets valg uden at opgive sit eget, har ideologisk kraft til at modstå presset fra doktrinære ensretnings-tendenser, der postulerer de evige sandheders frelsthed. Kun i den åndelige friheds ubegrænsede totalitet vil den enkelte kunne søge sine sandheder igen og igen i samvær og samspil med andre.

Socialpolitiske målsætninger

Socialreformen, et nyt grundlag

Hvor 60'ernes og 70'ernes velstandsfremgang bringer os vidt i sikringen af menneskers materielle tryghed, skal 70'erne og 80'erne give os råd til større menneskelighed også i den del af samfundslivet, som er socialpolitikens område. Venstre vil bekæmpe det kolde samfund og sætte et menneske- og trivselssamfund i stedet.

Socialreformen efter de hovedlinier, som Venstre har fremlagt, vil skabe et nyt grundlag for videre sociale forbedringer. Dens hovedsigte er at tilpasse det samlede offentlige tryghedsapparat til det moderne udviklingssamfunds behov og til vor tids socialpolitiske målsætning om tryghed og trivsel for hele befolkningen.

Socialreformen er for det første en gennemgribende administrationsreform derved, at den forenkler og effektiviserer den sociale administration. Herved benytter den sig bl. a. af de muligheder, som de nye kommunale og amtskommunale enheder frembyder, dels til at decentralisere en række funktioner, d. v. s. flytte dem fra stats- og centralforvaltning ud til de nye amter og kommuner, og dels til inden for den enkelte kommune og det enkelte amt at slå en række nu spredte funktioner med dertil hørende administrationer og kontorer sammen. Ved det sidste undgås bl. a. meget administrativt arbejde med at finde frem til, om den enkelte sag nu hører under det ene eller andet kontor, den ene eller anden kasse, og man opnår, at de langt færre kontorer hver for sig bedre kan udrustes med kvalificeret personale, bedre kan udnytte en saglig og harmonisk arbejdsfordeling og bedre kan koordinere det sociale apparats forskellige støtte- og behandlingsmuligheder.

Den betyder for det andet, at det sociale apparat bliver mere overskueligt for den borger, der får brug for at søge dets bistand og at der bliver et sted, hvor der er et samlet ansvar for helhedsbehandlingen af den pågældende borgers eller families sag.

Den betyder for det tredje en ajourføring af principperne for de sociale ydelser og deres finansiering, som dels er forudsætninger for den administrative forenkling, men først og fremmest indebærer øget social tryghed for hele befolkningen, fordi den sikrer større sammenhæng i det sociale sikkerhedsnet og fjerner en række opdelinger og skranker, som havde rod i tidligere samfundsforhold.

Den betyder for det fjerde en klarere og mere sammenhængende placering af ansvaret for det sociale apparats styrelse og ikke mindst for planlægningen og prioriteringen af dets videre udbygning i takt med fremtidens muligheder. Dette kan på længere sigt vise sig at være reformens vigtigste side i henseende til at sikre effektiv og hensigtsmæssig anvendelse af de midler, der vil være til rådighed for det samlede sociale apparat. For selv om fremtiden bringer fortsat velstandsfremgang, og denne velstandsfremgang også bør komme udbygningen af befolkningens sociale tryghed til gode, vil det sta-

**Også økonomi
i socialpolitik**

digt være en central opgave i udformningen af det sociale apparat og i dettes virke at sikre, at disse midler omsættes til størst mulig gavn for de formål, socialpolitikken tilsigter, og at det sociale apparat til stadighed smidigt kan tilpasses nye opgaver og mere hensigtsmæssige metoder til opgavernes løsning.

Argumentationen for løsningen af de sociale opgaver tager traditionelt udgangspunkt i medmenneskelige hensyn og — vel især i et samfund under forvandling — tillige i det synspunkt, at vi alle er under risiko, og at vi alle på det ene eller andet tidspunkt undervejs gennem tilværelsen sandsynligvis vil få brug for det sociale apparats tilbud — og dermed hele tiden for bevidstheden om, at det er der.

Dette er fortsat centrale udgangspunkter for en liberal socialpolitik. Men det afskærer naturligvis ikke fra også at understrege, at socialpolitikken også har positive bidrag til samfundsøkonomien og den almindelige velstandsfremgang, samt at der er væsentlige områder, hvor en udbygning og effektivisering af socialpolitikken i særlig grad er økonomisk fordelagtig i forhold til de nuværende tilstande og muligheder. Det gælder således socialpolitikken *forebyggende funktioner* og det sociale apparats muligheder for hurtig og samlet indsats i *et socialt trangstilfældes første faser*, og inden det når at udløse »sociale kædereaktioner«. Det gælder f. eks. også *sociale service- og bistandstilbud*, der kan afværge menneskers institutionsanbringelse. Ofte ville udbygning på disse områder byde de menneskeligt bedste løsninger, men hertil kommer, at de i vidt omfang også samfundsøkonomisk er at foretrække.

**Forebyggelsen
i forgrunden**

Dette synspunkt og dets sammenhæng med de foran nævnte punkter kan yderligere belyses gennem følgende betragtninger:

1. Det har altid været et mål for socialpolitikken at forebygge, at sociale skader overhovedet indtrådte. Inden for socialpolitikken er der — som for alle samfundslivets områder — sket en betydelig teknologisk udvikling i de senere år. Dels ved vi mere end før om de situationer, der udløser sociale skader, og dels har vi fået bedre midler at sætte ind mod sådanne situationer. Samtidigt har den økonomiske udvikling i samfundet betydet en kraftig forskydning i forholdet mellem omkostningerne ved en forebyggende indsats overfor tab og omkostninger ved, at et menneske for kortere eller længere tid slås ud af sin normale og produktive tilværelse.

En bredt forebyggende indsats kræver imidlertid også et samspil mellem socialpolitikken og andre dele af en samlet politik. Inden for de muligheder, som den økonomiske politik har for at præge beskæftigelsesniveauet, er den også med til at afgøre ledighedens omfang. Spørgsmål om trivsel på arbejdspladsen, om boligforhold, om erhvervsforhold, om forurening og støjgener m. v. giver sig f. eks. også udslag i sygedage og de sociale belastninger, som følger hermed. Derfor er det ud fra socialpolitiske synspunkter vigtigt, at også hensynet hertil indgår i afgørelserne på disse områder.

Men udformningen af det sociale apparat har også sit selvstændige bidrag at yde til en bred forebyggelse. At mindske uoverskueligheden og dermed usikkerheden omkring, hvad der i givet fald er sikret det enkelte menneske og den enkelte familie, kan i sig selv have forebyggende værdi. Og på en række konkrete områder, ikke mindst over for børn og unge, kan socialpolitikken forebygge, at sociale handicap senere udvikler sig.

Det kræver imidlertid, at det sociale apparat er indrettet herpå — og ikke mindst indrettet på at prioritere disse opgaver i forhold til de konsekvenser, det senere vil få, om de ikke løses, og på løbende at drage ny viden og nye muligheder ind i arbejdet.

**Hindre sociale
kædereaktioner**

2. I vidt omfang vil de tilsvarende synspunkter gøre sig gældende over for de kortvarige og ukomplicerede sociale trangtilfælde. Det drejer sig om det store tal af korterevarende afbrydelser, korte sygdoms- eller ledighedsperioder o. l., hvor den pågældende uden videre går ind i sin tidligere eller tilsvarende beskæftigelse igen. De udløser normalt ikke videregående sociale »kædereaktioner«, *forudsat* at det akutte indkomstbortfalds problemer løses — men netop også under den forudsætning.

For i en del tilfælde sker der det, at en sådan trangssituation, som kunne være forblevet kortvarig, slår en familie ud af balance og sætter en social kædereaktion i gang. Hertil kommer, at også sværere og mere komplicerede trangtilfælde selvsagt har deres første periode, hvor den videre behandlingsindsats endnu ikke har nået at virke.

Både menneskeligt og samfundseconomisk er det vigtige krav til den sociale sikring i disse »korttidstilfælde«, at den begrænser risikoen for sociale kædereaktioner mest muligt (d. v. s. at den gør virkningerne for den ramte og den rantes familie mindst mulige), og at den belaster den sociale administration mindst muligt, og derved bl. a. giver denne bedre muligheder tilovers at sætte ind over for de mere komplicerede tilfælde.

**Social service
får øget vægt**

3. Service- og tjenesteydelser har fået og vil få en stadigt voksende betydning i forhold til socialpolitikken rent kontante ydelser, ligesom kravene skærpes til, at disse ydelser kan virke sammen i en helheds- og familiebehandling. Det drejer sig om ydelser som erhvervs-, familie- og anden vejledning, behandling, revalidering, arbejdsformidling, omskolingstilbud, omsorgsforanstaltninger og hjemmehjælp, pleje- og institutionsmuligheder o. s. v.

Det er en tendens, som ikke alene gør sig gældende inden for socialpolitikken, men i det moderne samfund som helhed, at service- og tjenesteydelser spiller en voksende rolle såvel i den samlede produktion som i det samlede forbrug.

Det betyder ikke, at de kontante ydelser — og herunder en videre udbygning i de kommende år af de offentlige pensioner i takt med de muligheder, den almindelige velstandsudvikling åbner — ikke fortsat er meget vigtige dele af den sociale sikring. Når behovene

**Vigtigst for de
svagest stillede**

for udbygning på de sociale serviceområder imidlertid kan føles særligt påtrængende i disse år, er det bl. a. udtryk for, at vi i takt med den almindelige velstandsudvikling er nået betydeligt længere på disse områder end på de noget mere komplicerede serviceområder. For eksempel: sygelønsordningens dagpengesatser er i løbet af de sidste 5 år blevet tredobled og nærmer sig dermed for betydelige befolkningsgrupper (sammen med funktionærlovens regler om løn under sygdom) erstatning for tabt arbejdsfortjeneste — næppe nogen af de serviceprægede ydelser kan opvise tilsvarende udvikling.

Når udbygningen af service- og tjenesteydelserne, herunder de sociale institutionsområder, må prioriteres meget højt i de kommende års sociale udvikling i henseende til både kapacitet og kvalitet, skyldes det imidlertid ikke kun, at de blev ladt noget tilbage i 50'ernes og 60'ernes udvikling, men især, at de er helt nødvendige, hvis et trivselsmål også skal realiseres for de ældre og for mange af de svagest stillede grupper i samfundet, f. eks. for mennesker i de sociale institutioner — og de mange, der må vente på plads i institutionerne.

Det, som socialreformen her kan gøre, er først og fremmest at gøre hele det sociale apparat bedre egnet til at løse disse prioriterings- og udviklingsopgaver. Hertil kommer så de yderligere mål, som er omtalt nedenfor.

De mere servicebetonede ydelser stiller nemlig helt andre krav til det sociale apparat og dets personale end de rent kontante ordninger. At yde 30 ældre medborgere den praktiske bistand, som gør, at de kan forblive længere i deres egne hjem, stiller usægtelig større og mere komplicerede krav til det sociale apparat, f. eks. m. h. t. personale, end blot udbetalingen af 30 pensioner. Skal vi praktisk og personalemæssigt magte disse opgaver — og iøvrigt undgå megen administration, som tiden er løbet fra — må hele det sociale apparat og dets personaleuddannelse tilpasses hertil. De mere serviceprægede ydelser stiller også langt større krav til en langsigtet planlægning og nøje prioritering end de rent kontante, bl. a. fordi den kræver disse mere nuancerede personaleuddannelser og større harmoni mellem udbygningen på de enkelte områder, hvis man skal få mest muligt gavn af indsatsen.

**Strukturudvikling
og sociale behov**

4. Samfundsudviklingen, bl. a. ændringerne i erhvervsstrukturen, betyder, at de sociale behov ikke kun afgrænses til bestemte befolkningsgrupper. Vort sociale systems hidtidige »kategoriklævning« både efter den umiddelbare anledning til den sociale trang (sygdom eller ulykke eller arbejdsløshed o. s. v.) og efter befolkningsgrupper svarer ikke til det moderne udviklingssamfunds behov.

Socialreformens praktiske gennemførelse vil strække sig over en årrække. Også efter de første principielle afgørelser om dens hovedlinier vil der derfor være brug for en politisk indsats for at fastholde dens målsætning og sikre, at dens faktiske gennemførelse lever op dertil.

Men socialreformen er ikke et punktum for sociale forbedringer og social udvikling. Vel gennemført (og tildels allerede efter sine første etaper) vil den betyde, at vi har et nyt grundlag og et bedre redskab, når vi skal sætte de næste mål på vejen til et stadigt bedre samfund.

Væk fra det kolde samfund

På alt for mange felter er vort nuværende samfund »*Det kolde samfund*«. At bekæmpe det kolde samfund og omdanne det til *et menneske- og trivselssamfund* er en opgave, som rækker langt ud over socialpolitikken og vil stille krav til udformningen af vore boliger og deres omgivelser, vore bysamfund, vilkårene på arbejdspladser, i uddannelsen, til familiepolitik, kulturpolitik o. s. v. Men socialpolitikken har også sine særlige forpligtelser, når det drejer sig om at omforme det moderne samfunds store materielle muligheder i menneskelig trivsel.

Vi bør nå til, at ingen skal kunne føle, at menneskelig værdighed deponeres ved indgangen til nogen af samfundets institutioner, det være sig tryghedskontorer, hospitaler, plejehjem o. s. v. Der er i de senere år sket en betydelig udvikling mange steder i vort sociale apparat væk fra skranke- og blanketmentalitet, men meget skal nås endnu. Meget i vort hidtidige sociale apparat gør skranke- og blanketmentaliteten forståelig, fordi det splittede og uoverskuelige system tilskynder dertil. Socialreformen vil her åbne muligheder, og stadigt bedre medarbejderuddannelse kan følge en del af disse muligheder op.

Også handicappede har krav på trivsel

Det drejer sig imidlertid også om en udbygning, både i kapacitet og i standard af en lang række sociale institutioner inden for områder som særforplejning, åndssvageforplejning, plejehjem, børneinstitutioner o. s. v., hvor alt for snævre rammer plads- og personalemæssigt i dag er en alvorlig trivselshindring for mennesker, som i forvejen må bære et socialt handicap. Vi står her overfor i de kommende år at skulle indhente en mangel, som er opsummeret gennem mange år. Det vil stille store krav til samfundsinvesteringer.

Denne udbygning er et nøgleproblem, når det gælder at sikre nogle af de vanskeligst stillede grupper i vort samfund del i en trivselsfremgang. Her kan socialpolitikken yde et umiddelbart bidrag til et menneske- og trivselssamfund, men også i bredere sammenhæng gennem betjeningen af de mennesker, der får brug for dens ydelser.

For det menneske og den familie, der kommer i en ikke helt forbivående social trangssituation — hvad enten den er varig eller overvindelig — er problemerne sjældent alene knyttet til den økonomiske betryggelse, men også til at opnå en i bredere forstand normal tilværelse. Samfundets indsats har her i høj grad været afgrænset til den rent erhvervsmæssige side af tilværelsen, hvor den pågældendes og familiens integrering fremtidigt også bør tage sigte på mulighederne for menneskelig udfoldelse og ligeret i samfundet.

Uddannelse

Et uddannelses- samfund

På grundlag af den meget store stigning i den menneskelige viden og kunnen gennem de sidste tiår, må det anses for givet, at der i resten af dette århundrede vil ske en vældig forskning, med en deraf følgende revolutionerende yderligere kundskabsmængde og produktionsmulighed, der vil kræve en tilsvarende høj uddannelse af befolkningen i sin helhed. Det er derfor ikke nogen overdrivelse at tale om det kommende samfund som et uddannelsessamfund.

Herudfra må det fastslås, at dette samfund må sikre, at ingen af økonomiske grunde afskæres fra at få en uddannelse svarende til evner og egen indsats.

Viden og personlig udvikling

Al uddannelse kræver bibringelse af en betydelig viden, og at dette sker på en sådan måde, at den, der undervises, samtidig får den bedst mulige personlige udvikling til selvstændig vurdering og anvendelse af det lærte og til selvstændig videre udvikling og kundskabstilvækst. Dette er nødvendigt både for at fremskaffe den langt større velstand, der er nødvendig for at skabe de gode livsvilkår for befolkningen, der berettiger til at tale om et velfærdssamfund; men det er også nødvendigt for, at der ikke alene skabes et samfund med en høj produktion, men også et samfund, hvor mennesker har mulighed for at leve i frihed og i gensidig harmoni, d.v.s. føre et menneskeverdigt liv. Udvikling af personlighed kan ikke klares uden at stille eleven over for krav om egen indsats og ansvar, og bibringelse af viden og oplæring i selvstændigt arbejde kan kun lykkes, hvis eleven føler trang til at opnå disse resultater. Undervisningsformerne og lærerne må altså kunne motivere eleverne for egen indsats. Det må også fastslås, at det er lige så ødelæggende for et godt resultat af uddannelsen, hvis man klamrer sig til forældede metoder, som hvis man kritikløst kaster sig ud i alt nyt, blot fordi det er nyt.

Lige så forkastelig en terpeskole var, lige så urimeligt er det at undervurdere parat viden. Uden en betydelig parat viden har man ikke mulighed for at nå egne meninger ved selvstændig tænkning. Produktionslivet kræver i mange tilfælde en betydelig almen viden ud over specialistens, men der kræves også evne til at bære ansvar. Dette gælder på alle trin, fordi produktion og erhverv kræver et samarbejde og derfor gensidig forståelse med et vist fælles kulturgrundlag.

Lige så nødvendigt det er at lade eleven få lov til i så stort omfang som muligt at arbejde med et stof, der virkelig interesserer, for derved at udvikle evnen til at arbejde selvstændigt, lige så fejlagtigt er det at tro, at alle på ethvert undervisningstrin formår at vælge, hvad der bør undervises i.

Underviseren må derfor evne at gøre de nødvendige fag så levende og interessante, at det fanger eleven. Man kan ikke nøjes med at lade

Folkeskolen

eleven lave, hvad han har lyst til. Den skole, vi skal stille mod, stiller meget store krav til lærerne. Der må kræves en grundig uddannelse af folkeskolens lærere, både i de enkelte fags stof og i undervisningsteknik samt i pædagogik.

For en diskussion om uddannelse må folkeskolen være et hovedemne, fordi næsten alle passerer den, og fordi den, der tabes dér, vanskeligt senere indhenter det tabte.

Det bør drøftes, om det er muligt uden en forcering ud over det naturlige at udvikle børnene forud for den egentlige skolegang. Om dette emne bør der, selv om der allerede findes nogen viden, foretages en grundig forskning. Men det må vel på forhånd antages, at fra et miljø, hvor der bruges et stort ordforråd og tales meget med barnet om almindelige begreber, vil et barn være bedre forberedt til at begynde en skolegang end et barn, der kommer fra et svagere miljø. Det må derfor overvejes, om de institutioner, der stadig får flere og flere af børnene betroet før skolen, har et tilstrækkeligt stort personale til, at der tales tilstrækkeligt med det enkelte barn. Det er nødvendigt, at dette personale har en uddannelse, der ikke alene gør det muligt at passe børnene godt, men også at udvikle børnene mest muligt, naturligvis under fuldt hensyn til barnets natur og hele følelsesmæssige udvikling.

Det bør med henblik på at give børnene den bedst mulige udvikling gøres obligatorisk for folkeskolen at have »forklasser« for de 6-årige. Navnet »forklasse« i stedet for »børnehaveklasse« anvendes, fordi det ikke blot skal være en børnehave til aflastning af hjemmet, men en egnet pædagogisk påvirkning af børnene. Under fuldt hensyn til barnets natur og udviklingstrin kan barnet lære at høre og opfatte, og at udtrykke sig med et rimeligt ordforråd. En meget væsentlig opgave vil det være allerede på dette tidspunkt at finde eventuelle handicap, så hensyn dertil kan tages straks ved den egentlige skoleundervisnings begyndelse i 1. klasse.

Disse forklasser må have et begrænset børnetal, og da der skal arbejdes med det enkelte barn, bør hver klasse have en seminarieuddannet lærer og en børnehavelærerinde, hvis der ikke kan sikres et meget lavt børnetal.

Det bør drøftes, i hvilket omfang undervisningen i folkeskolens forskellige fag kan kombineres, således at sammenhængen mellem disse udnyttes til at give en større helhedsvirkning, der gør emnet mere interessant og forståelsen dybere.

Folkeskolens struktur er ved folketingsbeslutning i 1969 fastlagt for de kommende år som en »10-årig almen skole uden konkret erhvervsfagligt sigte omfattende en 9-årig grundskole og et supplerende 10. skoleår«.

Det er ønskeligt, at der til denne skole knyttes en *obligatorisk* forklasse som tidligere omtalt. Derudover en nedsættelse af klassekvotienten i 1. klasse til ikke over 20 elever. Det bør overvejes, om der foruden en seminarieuddannet underviser også bør være en børnehavelærerinde med i undervisningen.

Metodefrihed for lærere bør opretholdes, men dette er kun muligt, når det erkendes, at et vist mål skal nås. Dette må være muligt at konstatere løbende gennem årene, uden at børnene har følelse af en gammeldags eksamen.

Efter det syvende skoleår (forklassen ikke medregnet) skal de børn, der ikke skønnes at have tilstrækkeligt udbytte af folkeskolen, have ret til at søge undervisning andet sted, bl. a. i efterskolen. Her må det være naturligt, at kommunen betaler den del af opholdet, som staten ikke betaler, minus et beløb der skal svare til, hvad forældrene sparer hjemme.

I Ungdomsskolen. Det vil være rigtigt at forlange et væsentligt højere timetal — f. eks. 320 timer årligt — end i den kendte ungdomsskole, ligesom der bør være eftermiddagsundervisning, og formentlig en skole der skal drives på amtsbasis.

Ud over de muligheder den i 1969 vedtagne folketingsbeslutning giver for at forlade folkeskolen tidligere end efter det 9. år, er det fra enkelt side ønsket diskuteret, om der efter det 8. år kan gives den elev, der må anses for ikke at kunne få udbytte af fortsat normal skolegang, adgang til at gå ud i erhvervsarbejde mod at der til det pågældende arbejde er knyttet en vis boglig uddannelse.

Friskoler o. a. private skoler må have lige vilkår med folkeskolen, så disse kan leve ved siden af de offentlige skoler, men der bør for eleverne betales en overkommelig ydelse.

Undervisningen i disse skoler skal i lighed med folkeskolens være almen og ved valgmuligheder åbne adgang til senere uddannelse og erhvervsvalg.

Undervisningen skal i sit hovedindhold være almen, men samtidig ved valgmuligheder pege fremad for senere uddannelse og erhvervsvalg.

Valgmulighederne vil give fornødent hensyn til elevernes særlige interesser, men personlighedsudvikling skal stadig være en væsentlig opgave for skolen i sammenhæng med kundskabsformidlingen.

De afsluttende prøver efter 9. skoleår, eventuelt 10., skal give adgang til gymnasiet og til højere forberedelses-eksamen. Til H.F. bør det fastholdes, at denne skole er åben nedad. Der må ikke ved optagelse til H.F. gives fortrin til de elever, der har fulgt den »normale« skolegang.

Det er en selvfølge, at de afsluttende prøver giver adgang til de forskellige erhvervsuddannelser.

Hele folkeskolens undervisning — både stof og metoder — må underkastes forskning og forsøg. I dette arbejde er det nødvendigt at kombinere en fordomsfri videnskab med dygtige erfarne lærere og med erhvervene.

Specialundervisning for handicappede børn

Nogle børns handicap er så udtalt, at de må henvises til specielle institutioner, f. eks. stærkt evnesvage, talehæmmede, blinde, døve, psykotiske o. s. v. En dybtgående pædagogisk forskning må foretages for at bringe disse uddannelser op på det højest mulige stade, og

de bedst mulige faciliteter må skabes i fornødent omfang. Alt for ofte er de nuværende forhold helt uforsvarlige.

Folkeskolen skal snarest udbygges med et fuldt forsvarligt antal specialklasser for de handicappede børn. Såfremt vanskelighederne hos et barn er for store for specialklasserne, skal barnet overføres til en centerskole, der kan fungere som en afdeling for en eller flere skoler.

I videst muligt omfang bør et barn over skolens specialklasse vende tilbage til den normale skole.

Specialundervisningen forudsætter en speciel uddannelse af lærere, der har erfaring som undervisere i normalskolen. Det må påhvile kommunerne at oprette disse specialundervisninger og at sikre børnene muligheder for at komme til og fra disse. Det må være et klart formål at have de flest mulige af de handicappede børn i normalskolen.

Gymnasiet

Det må tilstræbes, at skolens opbygning ikke fører til, at eleverne sinkes på deres vej gennem skolen. Forbindelsen mellem folkeskole og gymnasium må være sådan, at det ikke efterhånden bliver reglen, at overgangen til gymnasiet finder sted efter 10 år i folkeskolen, men at overgang efter 9. år fastholdes som det normale for studieegnede elever.

Stofmængden i gymnasiets fag må naturligvis være sådan, at det giver mulighed for en bedømmelse af, hvilke videre studier eleven har naturlige anlæg for, men specialiseringen bør være mindst mulig, og vægten lægges på en høj almenuddannelse og forståelse af det samfund, hvor studenten senere skal have sit arbejde. Personlighedsudvikling og modning til en videregående uddannelse må tillægges væsentlig betydning. Studieteknik må læres og optrænes.

Lærlinge- uddannelserne

I et samfund under forvandling er det vigtigt at sikre en smidig opbygning af erhvervsuddannelserne. Ligesom man ved de højere uddannelser må have mulighed for at skifte fra den ene uddannelsesgren til den anden uden at skulle begynde forfra, må erhvervsuddannelserne også bygges op på denne forudsætning.

Derfor bør fælles træk i forskellige lærlingeuddannelser samles i mere almene grunduddannelser for større erhvervsområder. Efter denne grunduddannelse kan den praktiske uddannelse foregå indenfor det fag, som lærlingen vælger. Oprettelsen af industriforbund understreger betydningen af en fælles grunduddannelse.

I denne forbindelse må spørgsmålet om, hvorvidt lærlingekontrakterne fortsat skal indgås med en lærermester, rejses, eller om virksomhedernes øgede specialisering gør det mere hensigtsmæssigt, at kontrakterne slutter med skolen, der så formidler den praktiske del af uddannelsen ved en praktikantordning.

Man kunne også tænke sig, at de tekniske skoler var adgangsgivende til forskellige mellemtekniske uddannelser. Der bør ske en ajourføring af læretiden i de enkelte fag såvel under hensyn til de krav, der efter uddannelsen stilles til de enkelte fags udøvere, som

**De højere
uddannelser**

**Faggrupper –
fagråd –
studenter-
repræsentation**

**Studietid
og pensum**

til den effektivisering af lærlingeuddannelsen, der bør kunne nås gennem udbygning af lærlingeskolerne.

Også for specialarbejder-uddannelserne må fælles træk for større områder kunne samles i visse grunduddannelser, som der kan bygges videre på. For nogle grupper af specialarbejdere står kravene til uddannelse ikke tilbage for kravene til faglærte. Der er imidlertid nok på dette område behov for at åbne uddannelsesmæssige opstigningsmuligheder.

Der henvises til skriftet »Uddannelsesproblemer«, og til udtalelser, fremsat på en konference på Christiansborg den 14. oktober 1968, og endelig på en resolution om den højere uddannelse, vedtaget på Venstres landsmøde den 22. september 1968.

Universiteternes fakulteter bør opspaltes i betydeligt flere faggrupper, end det nu er tilfældet. For hver faggruppe oprettes et fagråd, der har den afgørende kompetence i de rent faglige spørgsmål, herunder undervisningen, studieordninger og deres overholdelse m. v.

Et fagråd bør bestå af:

- 1) faggruppens professorer,
- 2) repræsentation for de øvrige undervisere,
- 3) en repræsentation for de studerende, der er af en sådan passende størrelse, at den på rimelig måde kan repræsentere de studerende, derunder muliggøre, at de studerendes synspunkter fremføres på forsvarlig måde, og at repræsentationen sagligt er i stand til at deltage i behandlingen af de løbende sager.

Endvidere må brugere af den færdige uddannelse sikres reel medindflydelse på undervisningsplaner, pensumkrav m. v. Hertil kan føjes, at hvis direkte medlemskab af brugerrepræsentanter i fagråd skulle gøre dette for tungt virkende i det løbende arbejde, bør et permanent udvalg af brugere have adgang til at medvirke på de relevante områder.

Når den sidstnævnte gruppe ønskes inddraget, skyldes det, at den langt overvejende del af de studerende søger en erhvervsuddannelse. Det er derfor rimeligt, at de, der udøver erhvervet, sikres en medindflydelse. Det må dog understreges, at uddannelserne stadig skal foretages på videnskabeligt grundlag.

Til udførelse af det løbende mere rutineprægede arbejde vælges et forretningsudvalg med en dekan som formand. Dekanen vælges for en årrække og kan genvælges, og stillingen må ikke gøres afhængig af en turnusordning.

I forretningsudvalget skal begge lærergrupper og de studerende være repræsenteret.

Der må tilstræbes en væsentlig kortere studietid end den, der nu gælder for hovedparten af de højere uddannelser. Dette formål må varetages ved, at der af undervisningsministeriet fastsættes en normal studietid for de forskellige studieretninger, baseret på de muligheder, der gælder for en normalt begavet, rimeligt godt arbejdende studerende. Det bør påhvile undervisningsministeriet at kontrollere, at de fastsatte studietider overholdes i rimeligt omfang.

Frem mod år 2000 : Oplæg til debat om principprogram for Venstre

Moderne undervisningsformer	<p>Det er de samlede fagråds ret og pligt at sikre, at pensum for de enkelte fag såvel for det samlede pensum og eventuelle øvelser svarer til den normale studietid. Eksamenskrav må afpasses, således at de svarer hertil. Hermed bortfalder professorernes eneret på disse områder.</p> <p>Der bør snarest foretages undersøgelser af og efterfølgende træffes beslutninger om anvendelse af moderne undervisningsformer, og i tilknytning hertil om anvendelse af tekniske hjælpemidler, f. eks. datamaskiner, evt. også ved eksaminer. Det må fremhæves, at hvis undersøgelserne viser, at ovennævnte moderne undervisningsformer og hjælpemidler kan anvendes i praksis, vil det betyde væsentlige nedskæringer af højt kvalificerede personers arbejdstid og dermed også væsentlige besparelser.</p>
Pædagogiske krav	<p>Anvendelsen af de moderne tekniske hjælpemidler vil også være en betydelig lettelse for de studerende, og dermed kunne medvirke til kortere studietid og større udbytte.</p> <p>Der bør stilles krav om, at enhver, der underviser, foruden de videnskabelige kvalifikationer har fornøden pædagogisk uddannelse og dokumenterede pædagogiske evner. Dette krav må have som konsekvens, at der skabes reelle muligheder for udnævnelse af professorer, der alene får videnskabeligt arbejde og ingen undervisningspligt, men alligevel kan være medlem af fagrådene. Den nuværende hovedregel om 50 pct. undervisning og 50 pct. forskning bør i øvrigt opretholdes.</p>
Særlig videnskabelig uddannelse	<p>Studerende, der afbryder deres studier, må have krav på at opnå attestation for, hvilken uddannelse de har gennemgået, og der bør på de områder, hvor det er rimeligt og muligt, oprettes del-uddannelser.</p> <p>I det foregående er navnlig omtalt erhvervsuddannelsen. Der må imidlertid som en efterfølgende uddannelse etableres en uddannelse af videnskabeligt indhold, i det væsentlige ved at der i tilstrækkeligt omfang gives adgang til at udføre et lønnet videnskabeligt arbejde i forskningsinstitutter.</p>
Rationel undervisning	<p>Der må både for den mere erhvervsprægede og den højere videnskabelige uddannelse findes de bedste efteruddannelsesmuligheder, så man stadig kan føre uddannelserne ajour. Ved siden af den traditionelle doktorgrad og den før nævnte specielle videnskabelige uddannelse må det gøres muligt at tage en prøve, der dokumenterer, at man har kvalificeret sig videnskabeligt på et højt niveau.</p> <p>Der bør skabes betydeligt flere muligheder for at udføre videnskabeligt arbejde end nu. Dette bør ikke mindst ske ved oprettelse af institutioner, der muliggør holdarbejde af forskere med forskellige grunduddannelser.</p> <p>For at muliggøre, at et studium gennemføres på den kortest mulige tid, må en planlægning af de nødvendige faciliteter og anvendelsen af disse sikre de studerende, at der bliver mindst mulig spildtid. Det må i den forbindelse erindres, at det er langt mere økonomisk, at de studerende rationelt kan udnytte deres tid, end at lokaler får</p>

en høj udnyttelsesgrad. Derfor må det påhvile fagrådene at påse, at der udarbejdes en samlet rationel timeplan for de studerende, og at denne overholdes. Tillige må der sikres de studerende sådanne faciliteter i henseende til biblioteksbetjening, læsestuer og spisestuer, at de undgår unødigt tab af tid. Der bør ved etablering af studentercentre på universiteterne, som kan anvendes i fritid og fritimer, gives studenterne mulighed for at deltage i et aktivt, alsidigt studentermiljø.

Reglerne for konsistorium

Der bør over fagrådene oprettes et konsistorium, valgt af disse råd efter forholdstal, således at rådernes grupper sikres repræsentation i rimeligt omfang. Repræsentationen for de enkelte grupper bør dog ikke gøres større end højst nødvendigt for at undgå, at konsistorium bliver så stort, at det vanskeliggør arbejdet.

Konsistorium træffer afgørelse om alle universitetets akademiske fællesanliggender og vælger deres rektor efter regler, der tillader, at rektor genvælges. Rektorvalg bør i øvrigt alene finde sted under hensyn til de særlige krav, et rektorembede stiller. Rektor bør være universitetets chef i alle økonomiske og administrative anliggender. Den daglige forvaltning, såvel den økonomiske som den administrative, herunder studieadministrative, bør påhvile en administrator, der virker under direkte ansvar over for rektor. Til at varetage de løbende forretninger vælger konsistorium et lille forretningsudvalg med rektor som formand. Administrator bør være medlem af forretningsudvalget.

Fakulteter kontra selvstændige læreanstalter

Som et alternativ til de foran opstillede forslag kan der tillige opstilles et forslag om omdannelse af fakulteterne på universiteterne til egentlige selvstændige læreanstalter. Hvad der i det foranstående er fremført om repræsentation, studietid, pensa, pædagogisk uddannelse m. v. bør i tilpasset form overføres til de allerede eksisterende læreanstalter.

Samtidig kan der overvejes en overførsel af undervisningsinstitutioner, der nu ligger uden for universiteterne, til sådanne læreanstalter, hvor de naturligt hører hjemme i henseende til den form for højere undervisning, de yder.

Tanken om at opdele universiteterne i læreanstalter må tages under alvorlig overvejelse. Netop når der er et stærkt ønske om at sprede den højere uddannelse ud over landet, synes denne form den rigtigste.

Forprøve

Der bør indføres en forprøve ved samtlige studier. Der må dog skabes sikkerhed for, at prøvens pensa og eksamenskrav alene har til formål at udskille studenter, der er uegnet til at gennemføre studiet efter de givne forudsætninger, således at forprøven ikke bliver en adgangs begrænsning, der rammer egnede studenter.

Almene bemærkninger

I hele det foregående er der stillet mod, at afslutningerne af uddannelse ikke skal ske i en højere alder end højst nødvendig. Derfor en lidt tidligere gennemsnitlig begyndelsesalder i folkeskolen med en bevidst udvikling af børnene før den egentlige skolegang, derfor må overgang til gymnasiet ikke forsinkes, og endelig derfor kravet

om, at de højere læreanstalters erhvervsuddannelser normalt skal klares hurtigere end nu.

I det foregående findes der spredte bemærkninger om forskning. En betydelig udvidelse af den danske forskning er nødvendig. Et lille land som vort evner ikke at forske på alle områder og må derfor også leve på de større landes forskning, men dette sidste er kun muligt, hvis vi har en så stor egen forskning, at der er tilstrækkeligt mange danske forskere, der kan formidle anvendelsen af andres resultater og som har de fornødne forbindelser ude i verden, fordi de selv når anerkendelse gennem egne resultater. Danmark ville blive fattig, hvis alle med betydelige forskerevner var nødt til at gå til udlandet for at udnytte deres muligheder.

Ved et diskussionsgrundlag som dette, er det umuligt at behandle alle de forskellige uddannelser. Dette er heller ikke nødvendigt, fordi de her fremførte synspunkter er gyldige for alle andre uddannelser. De nævnte er derfor ikke foretrukne, men almene eksempler. For en sikkerheds skyld skal understreges, at rigelige biblioteksfaciliteter bør være en selvfølge for enhver uddannelse.

For oplysninger om ophavsret og brugerrettigheder, se venligst www.kb.dk

For information on copyright and user rights, please consult www.kb.dk